

Sociální dovednosti žáků s mentálním postížením

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Veronika Brožová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Kadavá

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Zadání bakalářské práce

Sociální dovednosti žáků s mentálním postižením

Jméno a příjmení: Veronika Brožová
Osobní číslo: P18000175
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávající katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: 2019/2020

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Popsat problematiku dětí s mentálním postižením předškolního a školního věku, zjistit jejich dovednosti. Zjistit metody a formy práce speciálních pedagogů v mateřské škole speciální a základní škole speciální.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Pozorování a dotazník.

Při zpracování bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucí bakalářské práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BARTOŇOVÁ, M., a kol., 2007. *Psychopedie*. 2. aktual. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-161-4.
- BENDOŤVÁ, P., ZINKL, P., 2011. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3854-3.
- FONTANA, D., 2017. *Sociální dovednosti v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1197-6.
- GILLEROVÁ, I., KREJČOVÁ, L., 2012. *Sociální dovednosti ve škole*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3472-9.
- HÁJKOVÁ, V., STRNADOVÁ, I., 2010. *Inkluzivní vzdělávání*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3070-7.
- MATĚJČEK, Z., 2001. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3. přepr. vyd. Praha: H&H. ISBN 80-86022-92-7.
- NĚMEC, J., a kol., 2002. *Kapitoly ze speciální pedagogiky a pedagogiky volného času*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-012-3.
- ŠVARCOVÁ, I., 2006. *Mentální retardace: vzdělávání, výchova, sociální péče*. 3. přeprac. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7367-060-7.
- VALENTA, M., a kol., 2018. *Mentální postižení v pedagogickém, psychologickém a sociálně-právním kontextu*. 2. přeprac. a aktual. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0378-2.
- VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Kadavá
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce:

2. dubna 2020

Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

Ing. Zuzana Palouňková, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 2. dubna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

9. července 2021

Veronika Brožová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat své vedoucí bakalářské práce PhDr. Janě Kadavé, za odborné vedení, cenné rady, věcné připomínky, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu mé bakalářské práce věnovala.

Dále děkuji všem speciálním pedagogům za pomoc a podporu při tvorbě mé bakalářské práce a v neposlední řadě děkuji také mé rodině za velikou podporu.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá sociálními dovednostmi dětí a žáků s mentálním postižením v mateřské škole speciální a v základní škole speciální. V práci je popsána obecně sociální dovednost, charakteristika mentálního postižení. Dále je přiblížena problematika poruchy autistického spektra. Pomocí dotazníkového šetření byly zjištěny metody a formy práce speciálních pedagogů ve 3 městech Libereckého kraje, a následně porovnávány. Pomocí pozorování byly zjištěny sociální dovednosti u dětí a žáků s mentálním postižením, které jsou schopny zvládnout, a naopak, které neumí.

Klíčová slova

Mentální postižení; sociální dovednosti; porucha autistického spektra; metody a formy práce speciálních pedagogů; socializace; komunikace; dovednosti.

Annotation

The bachelor thesis deals with the social skills of children and pupils with mental disabilities in a special kindergarten and in special primary school. In this work describes in general social skills, characteristics of mental disabilities. Furthermore, the problem of autism spectrum disorder is approached. Using a questionnaire survey, the methods and forms of work to special pedagogues in 3 cities of the Liberec region were identified, and then compared. The observations identified social skills in children or pupils with mental disabilities who are able to cope and those who are not.

Key words

Mental disability; social skills; autism spectrum disorders; methods and forms of work to special pedagogues; socialization; communication; skills.

Obsah

Seznam tabulek.....	10
Seznam použitých zkratk.....	11
ÚVOD.....	12
TEORETICKÁ ČÁST.....	14
1 Sociální dovednosti.....	14
1.1 Vymezení.....	14
1.2 Socializace.....	14
1.3 Komunikace.....	15
1.4 Sociální dovednosti.....	17
2 Mentální retardace.....	19
2.1 Obecné vymezení, definice.....	19
2.2 Příčiny mentálního postižení.....	20
2.3 Klasifikace.....	20
2.4 Charakteristika jednotlivých stupňů mentální retardace.....	20
2.5 Zvláštnosti dětí s MP.....	22
2.6 Pervazivní vývojové poruchy.....	24
3 Metody a formy práce speciálních pedagogů.....	25
3.1 Metody a formy práce speciálních pedagogů.....	25
3.2 Práce s žáky v mateřské škole speciální.....	25
3.3 Činnosti s žáky v základní škole speciální.....	28
4 Porucha autistického spektra.....	30
4.1 PAS.....	30
4.2 Etiologie.....	30
4.3 Projevy.....	31
4.4 Jednotlivé typy autismu.....	32
PRAKTICKÁ ČÁST.....	34
5 Nácvik sociálních dovedností, metody a formy práce speciálních pedagogů v MŠ a ZŠ speciální.....	34
5.1 Cíl, výzkumné otázky.....	34
5.2 Použité metody.....	34
5.3 Zkoumaný vzorek.....	35
5.4 Průběh šetření.....	35
6 Dotazník.....	36
6.1 Návrh dotazníku.....	36
6.2 Vyhodnocení dotazníku.....	36
6.3 Porovnání výsledků z dotazníkového šetření.....	44
7 Pozorování dětí a žáků v MŠ A ZŠ speciální.....	47
7.1 Popis základních škol speciálních.....	47
7.2 Popis mateřských škol speciálních.....	50
7.3 Pozorování dětí v MŠ speciální a jejich výsledky.....	52
7.4 Pozorování žáků v ZŠ speciální a jejich výsledky.....	61
7.5 Výsledky výzkumu z pozorování.....	75
8 Shrnutí výsledků a navrhovaná opatření.....	76

ZÁVĚR.....	77
Seznam použitých zdrojů.....	78
Seznam příloh.....	79

Seznam tabulek

Tabulka 1: Klasifikace MR dle MKN-10.....	20
Tabulka 2: Druhy komunikace, které v metodě AAK využívají SP.....	37
Tabulka 3: Typy her, které jsou využívány při výuce v MŠS a ZŠS.....	38
Tabulka 4: Prožitkové a kooperativní učení hrou.....	38
Tabulka 5: Metoda založená na tvoření.....	39
Tabulka 6: Metoda založená na pohybu.....	40
Tabulka 7: Speciální pomůcky při práci s dětmi/žáky v MŠS a ZŠS.....	41
Tabulka 8: 3 nejčastější formy a metody práce s dětmi/žáky s MP.....	42
Tabulka 9: Porovnání výsledků z dotazníkového šetření mezi ZŠ speciálními.....	44
Tabulka 10: Porovnání výsledků z dotazníkového šetření v MŠ speciálních.....	45

Seznam použitých zkratk

AS	Aspergerův syndrom
BS	Bazální stimulace
GČ	Globální čtení
HMR	Hluboká mentální retardace
HV	Hudební výchova
LMR	Lehká mentální retardace
MR	Mentální retardace
MP	Mentální postižení
NK	Neverbální komunikace
MŠS	Mateřská škola speciální
PAS	Porucha autistického spektra
PVP	Pervazivní vývojová porucha
RS	Rettův syndrom
SP	Speciální pedagog
STMR	Středně těžká mentální retardace
TMR	Těžká mentální retardace
TV	Tělesná výchova
VK	Verbální komunikace
ZŠS	Základní škola speciální

ÚVOD

Mentální postižení nebo mentální retardace označují podobný pojem. Lidé s mentálním postižením mají snížený intelekt na základě poruchy mozku. Je třeba zkoumat problematiku mentálního postižení.

Jak v historii, tak i v současnosti je mentální retardace velice obsáhlé téma. Proto jsme se zaměřili hlavně na děti/žáky s těžkou mentální retardací a na děti/žáky s poruchou autistického spektra.

Tématem bakalářské práce jsou sociální dovednosti žáků s mentálním postižením. Z našeho pohledu je potřeba mít povědomí o mentální retardaci. Považujeme to za dosti zajímavé téma pro odbornou veřejnost, ale i pro tu laickou.

Cílem bakalářské práce je popsat problematiku dětí s mentálním postižením předškolního a školního věku, zjistit jejich dovednosti. Dalším cílem je zjistit metody a formy práce speciálních pedagogů v mateřské škole speciální a základní škole speciální. Budeme se soustředit pomocí odborné literatury a praktických zkušeností na mentální retardaci a sociální dovednosti.

Bakalářská práce je rozdělena na 2 části. První je část teoretická a druhá je část praktická. Teoretickou část jsme rozdělili na další 4 části, ve kterých se zabýváme sociálními dovednostmi, mentálním postižením, metodami a formami práce speciálních pedagogů a poruchou autistického spektra. První kapitola je zaměřená na sociální dovednosti. Nejprve se snažíme přiblížit obecnou charakteristiku dovedností, dále se snažíme popsat socializaci a komunikaci, a poslední podkapitola je zaměřená na sociální dovednosti. V druhé kapitole se snažíme přiblížit definice mentálního postižení od různých autorů, charakteristiku a klasifikaci mentálního postižení, zvláštnosti jedinců s mentálním postižením dle jednotlivého stupně postižení a pervazivní vývojové poruchy. Ve třetí kapitole jsou popsány metody a formy práce speciálních pedagogů. Čtvrtá kapitola si klade za cíl popsat a charakterizovat poruchu autistického spektra, jejich klasifikaci a přiblížit projevy daného jedince.

V praktické části přibližujeme cíl práce, kterým je popis problematiky mentálního postižení u dětí předškolního a školního věku ve školských zařízeních a zjištění metod a forem práce speciálních pedagogů, které při práci s dětmi/žáky využívají. Dále se zabýváme analýzou sběru dat, porovnání výsledků z dotazníkového šetření a výsledky z pozorování dětí a žáků s MP ve speciální školce a škole. Stanovili jsme si 3 výzkumné otázky, na které se budeme snažit na konci této bakalářské práce odpovědět. Otázky jsou: Jaké metody a formy práce u dětí předškolního věku a žáků s mentálním postižením speciální pedagogové nejčastěji využívají? Jaké sociální dovednosti lze nacvičit v mateřské škole speciální a základní škole speciální? Jak lze využít volný čas u dětí předškolního věku a žáků s mentálním postižením?

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sociální dovednosti

V této kapitole si přiblížíme obecné vymezení dovedností u osob s MP, uvedeme si socializaci, popíšeme komunikaci a její zásady pro práci s dětmi, druhy a způsoby komunikace a popíšeme zde obecně problematiku sociálních dovedností a následně uvedeme na příkladech.

1.1 Vymezení

Dovednost je způsob, kterým lze pravidelným opakováním dosáhnout určitých činností. Uvedeme pár příkladů: jízda na kole, jízda na koni, různé sporty, hry. V průběhu života se učíme novým dovednostem a schopnostem. Dovednosti jsou pro nás jako společnost velice důležité. Největší důraz se na dovednosti klade v dětském věku, kdy se děti postupně učí určitým činnostem (Čadilová, 2017, str. 33).

Učení je velmi důležitý proces, který probíhá po celý život člověka. Jedinec se každý den učí něčemu novému, například: ve škole u žáků s MP, který se učí novým slovům pomocí piktogramů. Učení se dělí na dvě hlediska. Prvním z nich je hledisko širšího pojetí, ve kterém daný jedinec získává svoje zkušenosti. V tomto pojetí jsou zahrnuté veškeré činnosti, se kterými se jedinec ztotožňuje ve svém životě. Druhým hlediskem je užší pojetí, které zahrnuje učení ve školských zařízeních v rámci sebevzdělávání. V učení je důležité nejen nové informace přijímat, ale také s nimi umět pracovat. Jedinec by měl umět nabyté zkušenosti využít ve své praxi. Během procesu učení získáváme určité vědomosti, návyky a dovednosti (Bartoničková, 2009, str. 25).

1.2 Socializace

Socializace je proces začlenění jedince do společnosti. Socializace člověka je velice důležitá a prospěšná pro jedince samotného, ale i pro jeho okolí. Je nejdůležitější v dětství, protože se jedinec stává sociální bytostí. Důležitými mechanismy socializace je hra, ve

keré jedinec přijímá nové role, ztotožňuje se s jedincem, učí se nápodobou, upevňuje si své chování, názory a postoje. Máme tři druhy socializace, kterými jsou primární, sekundární a resocializace. Primární probíhá v rodině a je základní socializací vůbec. Jedinec by si měl uvědomit, kdo je, a čím chce v životě být. Sekundární socializace se zabývá přizpůsobením k dané věci, například: když jedinec změní zaměstnání, musí se přizpůsobit novým podmínkám. Resocializace znamená obnova vztahu jedince a společnosti, například: jedinec, který porušil zákon a vykonal tím kriminalistický zločin. Faktory socializace jsou škola, rodina, skupiny, vrstevníci a média. Tyto subjekty ovlivňují naši socializaci (Bartoníčková, 2009, str. 50).

Děti s MP se snažíme začlenit do společnosti. Často se hůře přizpůsobují k ostatním dětem. Proto je zde otázkou integrace nebo inkluze. Integrace znamená, že se žák zapojí do kolektivu, ale v inkluzi jde o to, abychom nevyčlenili žáky s MP ze vzdělání, ale naopak to spojili s integrací.

1.3 Komunikace

Komunikace je proces mluvení, kterým sdělujeme informace ostatním lidem. Pomocí neverbální komunikace přijímáme nové informace a utváříme si určité postoje k dané věci. Do neverbální komunikace řadíme gestiku, proxemiku, mimiku, posturiku apod. U dětí s mentálním postižením je více využívána forma neverbální komunikace prostřednictvím mimiky, gestiky a držení těla. Žákům NK pomáhá k jejich vyjádření, a cítí se lépe, protože je jim rozuměno. U dětí s MP je problém ve vyjadřování, a proto se využívají ke komunikaci formy AAK, kterými jsou systémy VOKS, Bliss, Piktogramy (Bělohávková, 2013, str. 29).

AAK je zkratkou pro alternativní a augmentativní komunikaci. Řadíme sem komunikační systém MAKATON, který obsahuje určité znaky nebo symboly, které jsou doprovázené mluvou. Dále sem můžeme zařadit piktogramy, které slouží dětem s MP při jejich denním harmonogramu. Například: ve speciální škole mají děti s MP postavený do sloupce jednotlivé piktogramy, kterými se celý den ve škole budou řídit, tzv. denní harmonogram (Michalík, 2011, str. 248).

VOKS je zkratkou pro výměnný obrázkový komunikační systém. Při učení dítěte pedagog využívá obrázky ke čtení, dítě si osvojuje jednotlivá písmena, a cílem je, aby bylo dítě schopno si pod názvem představit daný obrázek (Michalík, 2011, str. 248).

Bliss je komunikační systém, který se používá při komunikaci s nemluvicím jedincem. Jedná se o určité symboly, které jedinci s MP nebo i jedinci po těžkém úrazu s následkem ztráty mluvy využívají prostřednictvím počítačového zařízení na promítací tabuli (Michalík, 2011, str. 249).

Speciální pedagogové by měli dodržovat základní zásady komunikace vůči jedinci s MP, a těmi jsou:

- 1) Respekt vůči jedinci.
- 2) Empatický a trpělivý přístup.
- 3) Dítě musí mít od nás pedagogů určitou zpětnou vazbu.
- 4) Vést zájem o komunikaci s dítětem, sdílet jeho potřeby.
- 5) Zohlednit jednotlivou úroveň žáků.
- 6) V rámci procesu mluvy se vyhnout složitým pojmům, přizpůsobit se artikulaci jedince.
- 7) Využíváme mimiku, pantomimu.
- 8) Využíváme komunikační systémy – AAK, VOKS, Bliss.
- 9) Ověřit si, že nám žák porozuměl.
- 10) Nepokládat složité otázky.
- 11) Dát žákovi čas na odpověď.
- 12) Zohlednit tempo ve výuce a orientaci.
- 13) Přístup k žákovi takový, jaký bychom chtěli i pro nás.
- 14) Důležité je navázání očního kontaktu s jedincem.

(Bendová, 2011, str. 17).

1.4 Sociální dovednosti

Sociální dovednosti jsou dovednosti, které využíváme každý běžný den ve společnosti, a prostřednictvím nich můžeme vyjadřovat své pocity a potřeby. Pokud tyto dovednosti zvládneme dobře, dostaneme od okolí pochvalu, vděk a posílí nám to důvěru v sebe samotného. Sociální dovednosti dělíme na 3 podskupiny, do kterých patří percepce, porozumění a následná reakce. V těchto podskupinách najdeme konkrétní nedostatky, se kterými se setkávají lidé s MP. V dovednosti správného vnímání mají jedinci s MP velké obtíže. Záleží na typu a druhu postižení, ale obecně lidé s MP mají problém se vyjádřit, přijímat nové informace a naložit s nimi. Další dovednost je porozumění, nebo-li pochopení, například: nové látky ve škole, nečekaných situací a pochopení nových informací. A poslední podskupinou je dovednost správné reakce, se kterou mají jedinci s MP obecně problém, protože se neumí dobře vyjadřovat, a využívají k tomu neverbální komunikaci (Bělohávková, 2013, str. 3).

Jedinci s MP mají různé odlišnosti od jiných jedinců, protože každý člověk je individuální. Jiné projevy bude mít člověk s poruchou autistického spektra, než jedinec s Aspergerovým syndromem. Jedinec s AS má problémy s emocemi, které nedokáže vyjádřit při běžné situaci. Zatímco dítě s PAS vyjádří pomocí reakce své pocity (je neklidný, impulzivní). Děti s PAS jsou často nepředvídatelný.

Sociální dovednosti lze různými metodami nacvičit. Jedinci se přizpůsobují každodenním činnostem ve škole, v rodině nebo ve skupině. Nácvikem těchto sociálních dovedností zlepšíme určité činnosti, ale také vztahy s okolím. Celý životem se učíme novým dovednostem. Můžeme se ocitnout v situaci, kdy si nebudeme vědět rady, a požádáme na pomoc druhého člověka. Například: máme přijít na zkoušku do školy, ale nevíme, co všechno si máme s sebou přinést, a proto se zeptáme své nejbližší osoby. Uvedeme další příklad: zítra budeme mít zkoušku, a potřebujeme, aby nás někdo vyzkoušel, a proto požádáme buď své rodiče nebo sourozence, a tím si vyzkoušíme svoji reakci na danou problematiku (Bělohávková, 2013, str. 3).

Důležitou složkou ve vyjádření našich dovedností jsou emoce. Emoce jsou pro nás jako společnost velice důležité. Každý den prožíváme své emoce, buď ty pozitivní, kterými jsou radost, veselost, úsměv a nebo ty negativní, kterými je vztek, agrese, smutek nebo i deprese. Dané situace, ve kterých se objevíme v nás vyvolají určitou emoci,

například: odvedení dítěte do speciální školky rodičem, dítě se vzteká a chce být s matkou (projev negativní emoce). U dětí s poruchou autistického spektra jsou emoce většinou negativní (impulzivita, agrese, vzdor, vztek, úzkost). Dětem s PAS bychom měli pomoci se sebevyjádřením a naučit je, aby se správně vyjadřovaly v daných situacích. Příklad: učitelka zadá dítěti pracovní list na vyplnění, dítě se začne vztekat a poskakovat, a neplní svoji práci, a proto bychom je měli umět usměrnit, nabídnout jim pomoc, a poté je odměnit (Bělohávková, 2013, str. 7).

2 Mentální retardace

V této kapitole se budeme zabývat definicí mentálního postižení, vymezením klasifikace, uvedeme důležité zvláštnosti, které se objevují u osob s MP a popíšeme pervazivní vývojové poruchy.

2.1 Obecné vymezení, definice

Mentální postižení je vývojová porucha, jejíž hlavním znakem je snížený intelekt. Jedinec s mentálním postižením je především omezen v těchto schopnostech: řečových, pohybových, kognitivních a sociálních. Dále můžeme mentální retardaci rozumět jako vrozenému postižení, které má postiženo kognitivní funkce. Jedinci nejsou schopni dosáhnout určitých dispozic a přiměřenému stupni jejich vývoje (Bendová, 2011, str. 9).

Mentální retardace je definována pod 85 IQ. Dříve byla MR nazvána jako oligofrenie. Oligofrenie znamenala slabomyslnost a jednalo se o ustálený stav, který se nijak nezlepšoval, ani nezhoršoval. Dále je s mentální retardací spojována demence, která se naopak u jedinců postupem času zhoršuje. Lidé s demencí mají časté poruchy paměti a mohou být i dezorientováni (Valenta, 2009, str. 116).

Za hlavní znaky mentálního postižení lze považovat neschopnost chápat okolí kolem sebe, nemožnost učit se novým věcem (záleží na typu postižení), nedostatečná stimulace, špatný rozvoj řeči (chybná artikulace, nemožnost mluvy) a omezený způsob myšlení. Pro tyto jedince je typická agresivita, pasivita, mít neustále někoho blízkého po boku, nepřizpůsobivost ke skupině, změna nálad, impulzivita, pomalost při činnostech a v jednání a opožděný vývoj jedince (Bendová, 2011, str. 10).

Mentální postižení jedince zasahuje všechny jeho složky osobnosti. Mezi lidské složky patří sociální, tělesné, a duševní. Tyto složky jsou důležité pro život jedince, a jejich řádné uplatnění.

2.2 Příčiny mentálního postižení

Příčiny mentálního postižení dělíme na vnitřní a vnější. Dále se MP dělí dle vrozeného a získaného hlediska. Vrozený vliv ovlivňuje dědičnost. Získané hledisko ovlivňují genetické příčiny. Poslední možností, jak lze rozdělit etiologii mentálního postižení je na prenatální, perinatální a postnatální. V prenatálním období, tedy před porodem, působí na matku a plod mnoho vlivů, například: dědičnost (Valenta, 2009, str. 117).

2.3 Klasifikace

Klasifikace mentálního postižení je v České republice popsána dle MKN, což je zkratka pro Mezinárodní klasifikaci nemocí. Dle MKN-10 je mentální retardace klasifikována do 4 základních kategorií, za páté jsou klasifikovány jiné mentální retardace a za šesté nespecifikovaná MR.

Dle MKN-10 se MR označuje písmenem F.

Tabulka 1: Klasifikace MR dle MKN-10

F70	lehká MR	69-50 IQ
F71	středně těžká MR	49-35 IQ
F72	těžká MR	34-20 IQ
F73	hluboká MR	19 a méně IQ
F78	jiná MR	
F79	nespecifikovaná MR	

(Bendová, 2011, str.11).

2.4 Charakteristika jednotlivých stupňů mentální retardace

Lehká mentální retardace u osob s MP se vyznačuje hlavně pozdním rozvojem mluvy. Dále u těchto jedinců je podstatné, že dokáží pracovat a postarat se o sebe. Takže je tu značný vliv zvládnutí sebeobsluhy a hygienických potřeb. Osoby s LMR se dokáží orientovat v prostoru a čase. Neurotické projevy mají jen zřídka a dokáží se zařadit do společnosti. Patří sem vady řeči, osoby se zrakovým postižením a kombinovaným postižením (Valenta, 2009, str. 39).

U LMR se klade důraz na genetiku. Problémy jsou spojené s celkovou osobností jedince s MP. Můžeme u osoby s LMR vyzorovat ohraničený pohyb obou končetin, omezenou prostorovou orientaci, drobnější problémy mluvy a nedokonalá stavba věty. Osoby s LMR mají umožněno studovat v rámci jim stanovené a prospěšné školy (Pipeková, 2010, str. 292).

Středně těžká mentální retardace se projevuje o něco hůře, než lehká mentální retardace. Osoby s LMR mají větší problémy s mluvou a kognicí. Dále jsou částečně závislé na pomoci druhé osoby, takže mají problémy s hygienickými návyky, se stravou, oblékáním a různými činnostmi. Osoby s LMR mají potíže při vzdělávání a socializaci. Často se u těchto jedinců objevují nervové projevy a řada dalších onemocnění a tím je především epilepsie (Valenta, 2009, str. 39).

STMR souvisí s organickým původem onemocnění. Řeč a myšlení je ochuzeno, vyskytují se zde častější méněslovné věty, text většinou nevyjadřuje podstatné informace a tempo osoby se STMR je pomalejší. U těchto jedinců je častá neohrabanost, agresivita, změna nálad a postavení osoby k sobě samé (Pipeková, 2010, str. 292).

Těžká mentální retardace je třetím stupněm mentální retardace. Osoby s TMR se projevují častou agresivitou a vzdorem. Základním problémem je pozdní psychomotorický rozvoj, který zasahuje do života osob s TMR. TMR je charakteristická již v mateřské škole speciální. Vyznačuje se citovou chladností a impulzivitou. Osoby s těžkou mentální retardací se nedokážou o sebe postarat, a proto se o ně buď v MŠ speciální nebo ZŠ speciální stará asistent pedagoga a v rodině buď rodinný příslušník nebo osoba, která o něho pečuje. Většinou se u nich objevují problémy se stravou, kterou jim rodina přizpůsobuje. Například: děti s poruchou autistického spektra nejedí často určité potraviny jako jsou vajíčka, ryba nebo zelí. Tyto osoby již mají problémy se socializací a vzděláním (Valenta, 2009, str. 39).

Hluboká mentální retardace je nejtěžší stupeň mentální retardace, protože v tomto stádiu jsou osoby s HMR odkázány na péči jiných osob. Tyto osoby nezvládnout sebeobsluhu sami, mají zhoršené prostorové vnímání a vnímání času a místa. Dále se u nich projevují závažné duševní onemocnění. Jedná se často o jedince, kteří mají HMR s přidruženou pervazivní vývojovou vadou (Valenta, 2009, str. 40).

2.5 Zvláštnosti dětí s MP

Vnímání je proces, ve kterém si uvědomujeme důležité informace a nabíráme nové zkušenosti. U jedinců s MP je několik zvláštností, které jsou rozpoznatelné a těmi jsou: jedinci mají často snížené zrakové vidění, a proto je důležité jim dávat méně úkolů, a když poznáme na daném jedinci, že je unavený, tak buď změnit úkol nebo ho nechat odpočinout. Dále je důležitý kontrast barev, například: dítě s MP má za úkol roztrždit geometrické tvary podle barvy, ale když má modrý trojúhelník na zelené, tak nedokáže rozpoznat barvu daného předmětu, takže je důležité volit barvy jako je černá na bílé nebo červená na žluté. Takže jim činí problém rozlišovat jednotlivé barvy a tvary. Další problém činí nerozeznatelnost jednotlivých detailů daných předmětů. Dítě s MP se nedokáže soustředit a zapamatovat si jednotlivé detaily hračky. Dále nastává problém při vnímání daného místa či prostoru, nedokáže odhadnout velikost, délku a obecným problémem je nepřesné vnímání času, protože dítě si často neuvědomí kolik je hodin, ale má zafixováno, že po obědě pro něho přijde jeden z rodičů (Valenta, 2009, str. 36).

Myšlení nebo-li kognitace je proces, kterým poznáváme a reagujeme na dané podněty. U intaktních osob se jedná o proces, který zahrnuje poznávání blízkých osob, rozdělení podstatných a nepodstatných informací a spolupráci obou hemisfér. Myšlení je důležité k tomu, než něco daný člověk řekne, tak je potřeba, aby si to řádně promyslel. K vyjádření pomocí myšlení nám pomáhá důležitý prostředek, kterým je řeč. Pomocí řeči můžeme vyjadřovat své myšlenky, momentální pocit a další podstatné informace. Myšlení u osob s mentálním postižením je narušené. Osoby s MP mají problémy si zapamatovat nová slova a rozlišovat jednotlivé pojmy. Je pro ně těžké logicky uvažovat, mají často problémy se syntézou a analýzou, mají celkově nepřesné myšlení a celkově jsou zpomalení při činnostech a nedokáží si zapamatovat všechny pojmy. Jedinec s MP je schopen si zapamatovat jen několik pojmů a s nimi ve svém životě nakládá. (Valenta, 2009, str. 36).

Paměť je důležitá složka kognitivního procesu. Pomocí paměti si uchováme podstatné informace a dokážeme je roztrždit, které jsou pro nás důležité, a které méně. Rozdělujeme ji na krátkodobou a dlouhodobou. Krátkodobá paměť je určena pro zachování informací na minimální dobu, například: přečteme si článek v časopise a následně o tom máme ve škole

hovořit, v tu chvíli dokážeme odpovědět na dané otázky, ale za 2 hodiny by nám to dělalo velké problémy. Dlouhodobá paměť je určena pro zachování podstatné informace a je potřeba ji neustále procvičovat. Jedinci s MP si nové poznatky zapamatují daleko pomaleji, než běžná společnost. Problémem je, že osoby s MP mají obtíže se zapamatováním a vyjádřením nových podstatných informací, a proto je důležité s osobami s MP pracovat a důkladně nové pojmy procvičovat. Mají nedokonalé vybavení představ a převládá u nich spíše mechanická paměť, a proto mají omezenou klasifikaci paměti (Valenta, 2009, str. 37).

Pozornost je jedna z nejdůležitějších částí kognitivního procesu. Pomocí ní se můžou intaktní lidé zaměřit na důležité části informací, článků, činností a aktivit. Pozornost přispívá k vnímání dané informace a vede k osvojení si nové slovní zásoby. U osob s MP je pozornost částečně a většinou omezena, protože jedinci s MP jsou často unavitelní a neudrží pozornost při dané činnosti tak dlouho. Proto je důležitý si danou činnost předem promyslet, a pokud jedinec nebude dávat pozor, tak buď vyměnit činnost za jinou nebo mu dát chvíli odpočinek, a poté se k činnosti vrátit. Je důležité, aby jedinci s MP často odpočívali ať už formou hry, nebo procházkou venku či klasickým odpočinkem na lehátku (Valenta, 2009, str. 38).

Emoce jsou důležitou složkou u jedinců s MP. Základním problémem je ovládání samotných jedinců. Například u jedinců s poruchou autistického spektra je charakteristická impulzivita, výbušnost, agrese a častá změna nálad. Celkově osoby s MP jsou náchylné na časté změny nálad a činí jim problémy na zvykání si nových osob v jejich okolí. Osoby reagují nepříjemně či agresivně na nečekanou změnu, nebo když něco nedokáží pochopit. Na druhou stranu jsou veselí a příjemní, když vykonávají činnost, kterou znají a umí ji. U osob s MP se objevuje citová chladnost, umí dávat najevo, co se jim líbí a nelíbí, často se objevují neurotické potíže a mají nepředvídatelné chování (Valenta, 2009, str. 38).

Vůle se projevuje u osob s MP často agresivně, vzdorovitě či impulzivně. Osoby s MP jsou často nerozhodné, citově chladné, vzdorovité, agresivní a duševně nemocné. Je potřeba, aby lidé s nimi často mluvili, pracovali, respektovali je a také je důležité, aby jim pomáhali při dané aktivitě, a co nejvíce je podporovali, protože podpora je jedna z nejdůležitějších zásad (Valenta, 2009, str. 39).

2.6 Pervazivní vývojové poruchy

Pervazivní vývojové poruchy se vyznačují tím, že osoba s MP má nelehké problémy s mluvou a objevují se u něho značné opakující se projevy chování. PVP zasahují celou osobnost člověka a vyvíjí se do 5let věku dítěte. Snažili jsme se vybrat jen některé, a těmi jsou:

Porucha autistického spektra se často vyznačuje problémem celkové komunikace a začleněním do společnosti. U těchto jedinců je typické střídání nálad, impulzivita, agrese a citová labilita. Dále se vyznačují tím, že jsou závislí na pomoci druhé osoby. Problematiku PAS popíšeme v další kapitole, a proto jsme zde uvedli jen krátkou charakteristiku.

Dětský autismus obsahuje tři základní znaky, kterými se osoba s dětským autismem projevuje. 3 znaky jsou: problémy v socializaci, omezení v komunikaci (verbální i neverbální) a ustálenými projevy chování.

Atypický autismus se odlišuje od dětského autismu tím, že nastává až ve 3. roce života a nesplňuje jednu ze tří důležitých podmínek, které obecně autismus obsahuje (Valenta, 2009, str. 40).

Jedná se o syndrom, ve kterém má osoba poškozený mozek a na základě toho mu činí veliké problémy se začleněním do společnosti a přizpůsobení se okolí. Vyskytují se u nich nepřesné emoce a nečekané změny nálad (Fischer, 2007, str. 117).

Aspergerův syndrom se objevuje především u chlapců. Důležitým rozdílem mezi PAS a AS je, že inteligence není zasažena. Mluvní projev a jednotlivé kognitivní funkce nemá také zasaženy. (Valenta, 2009, str. 40).

Rettův syndrom se objevuje hlavně u dívek a osoby s RS mají převážně sníženou hybnost všech končetin. Činí jim problémy kognitivních funkcí, hybnosti rukou i nohou a jsou celkově pomalejší. Objevuje se u nich pravidelné a ustálené chování, tedy stereotypní projevy (Valenta, 2009, str. 40).

3 Metody a formy práce speciálních pedagogů

V této kapitole se nejprve dozvíme jaké máme metody a formy práce speciálních pedagogů, dále se budeme zabývat metodami a formami v mateřské škole speciální a základní škole speciální.

3.1 Metody a formy práce speciálních pedagogů

Jsou podstatné pro práci s dětmi či žáky s mentálním postižením. Napomáhají dětem, aby se rozvíjely a zlepšovaly se v denních a pracovních činnostech. SP by měl umět s formami učení správně naložit a využít je v dětí prospěch. Pomocí nich se děti učí, jakým způsobem komunikovat, učit se a vyjadřovat emoce (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Máme několik metod a forem práce při učení s dětmi a žáky. Nejprve si ty nejpodstatnější vyjmenujeme a popíšeme si je v následujících dvou podkapitolách. Jedná se o metodu prožitku, vzoru, hrou, pohybu, komunikace, tvorby, fantazie a nápodoby (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

3.2 Práce s žáky v mateřské škole speciální

Snahou předškolního vzdělávání je, aby se jedinec plně začlenil mezi své vrstevníky a celkovou společnost. Důležitý je rozvoj dítěte jako celé osobnosti a všech jeho stránek. Hlavním cílem je dbát na individualitu dítěte a napomáhat mu v jeho rozvoji. Měli bychom se, co nejvíce snažit, aby se dítě cítilo komfortně a mělo pocit jistoty a bezpečí (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Podstatné je zachytit dané nepřesnosti včas a začít s nimi pracovat. Proto je velice důležité, aby speciální pedagog či asistent pedagoga znal rodinnou a osobní anamnézu, aby věděl, jak s daným dítětem pracovat. Dále se klade důraz na velkou podporu dítěte a jeho rodiny. SP by měl dítě sledovat a dělat si záznamy o jeho projevech, vzdělání, zapojení se do práce, a co zvládne při daných činnostech. Pomocí záznamu zjistíme, v čem se dítě zlepšilo nebo naopak zhoršilo, dokážeme rozeznat, v jakých situacích se dítě chová

agresivně, a budeme se snažit těmhle situaci vyvarovat (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Při práci s dětmi v mateřské škole speciální využíváme řadu metod a forem práce při daných činnostech dětí. Pomocí nich se dítě rozvíjí a adaptuje. **Přiblížíme si ty nejdůležitější:**

Metoda, která se zakládá **prožitkem dítěte**. SP by měl volit takovou činnost, při které si dítě odnese zážitek. Pro děti s mentálním postižením bychom měli volit takové aktivity, aby to dítě dokázalo zvládnout, a aby se cítilo příjemně. Pokud by dítě kladlo odpor, tak bychom měli vymyslet jinou aktivitu nebo nechat dítěti prostor k relaxaci. Jako příklad si můžeme uvést, kdy při dopoledním chodu dne se SP společně s dětmi s MP dívají pomocí elektrotechniky na obrázky zvířat nebo profesí. Dítě si snáz spojí daný obrázek se jménem. Když ukážeme dítěti obrázek psa, tak dítě ví, že je to pes a řekne to, ale už si nedokáže spojit, že pes jí granule a hlídá dům (záleží na druhu postižení). Proto je dobré, když dítěti ukážeme obrázek a zároveň pustíme daný zvuk, co dělá a jak se projevuje. Je to klíčová metoda, protože si dítě s sebou domů něco odnáší a druhý den bude vědět, co je na obrázku a bude to umět pojmenovat. Obecně je dobré u dětí využívat elektrotechniku, protože se jim to lépe vybaví (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Učení se **nápodobou** je značně nejrozšířenější metoda práce, protože se nejčastěji využívá, jak už v MŠ speciální, tak i v ZŠ speciální. SP předvádí, ukazuje a popisuje daný předmět, obrázek nebo činnost a dítě/žák po něm opakuje. Pomocí toho si dítě nejlépe představí, co má v daný moment dělat (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Další podstatnou metodou je **vzor dospělého člověka**. Pokud bude SP pro děti jejich vzorem, tak by se měl chovat ukázněně. Je zcela jisté, že děti budou opakovat dané činnosti po jejich učitelích. Příkladem může být, když dětem učitelka čte při odpolední relaxaci pohádku a pak dá knížku do poličky, tak si děti příště vybaví, kam paní učitelka dala knížku, ve které je pohádka nebo pokud SP třídí barvy a různé tvary, tak děti se snaží si to zopakovat a zafixovat (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Metoda založená na **hře**, při které dochází k rozvoji a uspokojení dítěte. Dítě je při hře často radostné a veselé nebo naopak bez žádných projevů a v tichosti si hraje. Dítě s MP si často hraje osamotě v koutu a dítě s PAS při hře vydává zvuky. Děti si často hrají před ranní rutinou, že mají tzv. volnou ruku a můžou si hrát s čímkoliv, pokud to nelze, tak se je snažíme zabavit jinou aktivitou, například pracovním listem na rozvoj grafomotoriky nebo modelováním. Pokud dítě chce a splňuje to řádné podmínky, tak si může speciální pedagog s dítětem hrát nebo mu nabídnout pomůcky určené ke hře. Je vhodné volit takový materiál, aby si dítě neublížilo a zároveň rozvíjelo svoje smysly. Účinnou hrou je hra na „něco“, na nějaké povolání nebo zvíře. Děti si přinesou z domova převlek a budeme si povídat o povoláních či domácích zvířatech (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Důležitou částí je rozvoj **pohybu**. Děti s MP mají stereotypní pohyby, a proto mají nutkání se neustále pohybovat. Nedokáží se dlouho soustředit na danou činnost, a proto by bylo vhodné volit přiměřené aktivity na jejich rozvoj. Bylo by dobré zvolit aktivity, které jsou přiměřené věku dítěte. Příkladem může být skok na jedné a druhé noze, zjišťujeme tím, jestli má dítě stabilní motoriku, dále hod míčem na střed, běh do cíle a říkanka „hlava, ramena, kolena, palce“. U této říkanky si děti spojí název s pohybem. Jedná se o velmi oblíbenou pohybovou aktivitu (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Důležitou složkou je **komunikace** dítěte s MP a speciálního pedagoga. Komunikace je pro dítě s MP velice užitečná a podstatná. I děti, které nemluví, tak komunikují, například gesty nebo částečným českým znakovým jazykem. Dělíme ji na verbální a neverbální. U dětí s MP převažuje komunikace slovy a gesty. SP využívá formu AAK, ve které využívá různé fotografie, obrázky, předměty a jednotlivé formy AAK, kterými je například výměnný obrázkový komunikační systém nebo piktogramy. Příkladem může být dítě s PAS, které se při ranní aktivitě představí a podá učitelovi ruku, nemusí mluvit, pouze ukáže na obrázku na své jméno (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Metoda tvorby je pro děti s MP odřeagováním. Děti si mohou cokoli vytvořit, nakreslit, vymodelovat a zároveň si u toho odpočinou. Podstatné je, aby si našly nebo

dostaly od SP potřebný materiál jako jsou přírodniny, modelíny, tempery, voskovky a jiné výtvarné či pracovní náčiní. Dítě s MP si při modelování procvičuje jemnou motoriku. Děti s TMR vytváří společně se SP, protože sami to nezvládnou, například vytvoří mamince výtvarné přání ke dni matek. SP se snaží vymýšlet dostatečné činnosti, aby se mohly zapojit všechny děti (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

Představitost nebo-li fantazie je u dětí s PAS obtížná. Proto se tato metoda v MŠ speciální zcela nevyužívá vzhledem jejich postižení. Protože u těchto dětí se nachází porucha představy. Oni sice žijí ve svém světě, ale nedokázaly by si spojit postavu s danou pohádkou a následný její popis, proto je fantazie zcela nevyužita (*Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce, 2021*).

3.3 Činnosti s žáky v základní škole speciální

SP by se měl snažit vést děti ke spolupráci k tzv. kooperaci. Je důležité, aby se děti s MP zapojovaly do výuky a komunikovaly s učitelem. SP by měl dbát na vhodnost příkladů, činností a materiálů přiměřené věku žáka. Pedagog by měl každého žáka hodnotit zvlášť, protože každý má jiný stupeň postižení a učí se jinak. Snažíme se děti často chválit, ale naopak je upozornit, že takhle by se neměly chovat a ukázat jim správný postup (Valenta, 2015, str. 16).

Nejprve se pokoušíme zjistit veškeré projevy, znalosti a chování žáka. Pokoušíme se o navázání komunikace, aby žák s MP věděl, že jsme tu pro něho a chceme mu pomoci. Potom bychom měli volit takové vyučovací metody, které budou pro všechny žáky přijatelné. Pokusit se nejprve o spolupráci s učitelem a poté o drobnou komunikaci s ostatními žáky ve třídě. Většinou nastává problém, protože žáci s PAS nebo TMR těžko navazují kontakty a činí jim obtíže se vzájemnou spoluprací (Valenta, 2015, str. 16).

Dále bychom měli do výuky zařadit určitou užitečnost, aby si žáci propojili obrázek s daným slovem či příkazem. Příkladem může být větný proužek, kdy žák dostane za úkol dát obrázek ke slovu, ukážeme mu obrázek auta a žák by měl správně najít slovo auto. U jedinců se zrakovým postižením můžeme využít i Braillovo písmo, pomocí něhož se žáci orientují nejen v textu (Valenta, 2015, str. 16).

Každý žák má určitý počet podpůrných opatření, které dělíme do pěti stupňů. V prvním stupni najdeme žáky, které jsou dlouhodobě charakteristický podprůměrným

konáním dané činnosti. V další fázi se setkáváme se žáky, které jsou v dolní příčce podprůměru schopností, a proto mají časté obtíže s učením. Ve střední fázi nacházíme žáky s LMR a STMR. V předposledním stupni najdeme žáky, které mají pouze STMR a do poslední části dáme žáky, které mají STRM, TMR, popřípadě HMR (Valenta, 2015, str. 20).

Podstatné je, aby si SP upravil výuku dle stupně postižení daného žáka. **Je potřeba dodržovat několik nezbytných podmínek a těmi jsou:**

- manipulace s časem, snažit se přizpůsobit časovou dotaci k postižení žáka
- vybírat úkoly, které jsou vhodné
- častá relaxace, odpočinek
- časté střídání úkolů, činností
- volit malou kapacitu žáků v místnosti (ideálně 6 žáků)
- důležitý je respekt a podpora žáka
- individuální činnost dítěte, ale i skupinová
- zařídit materiální vybavení třídy (žíněnky, koberec, nízké skříňky, dostatečné osvětlení)
- každý žák by měl mít svoje místo se svojí značkou
- dbát na pohodlné klima ve třídě (Valenta, 2015, str. 23).

4 Porucha autistického spektra

V této kapitole si nejprve přiblížíme obecně poruchu autistického spektra, možnou etiologii a dále si popíšeme typické projevy osob a ke konci této kapitoly se dozvíme, jaké možné poruchy řadíme mezi autismus obecně.

4.1 PAS

Porucha autistického spektra nebo-li zkráceně řečeno PAS má za následek poškození mozku a vyznačuje se třemi hlavními znaky. Ty tři hlavní příčiny jsou: neschopnost začlenit se do společnosti, omezení komunikačních schopností a výrazné snížení rozumových schopností a dovedností. Jedná se o jakýsi proces, který má za následek nesprávné třídění myšlenek, rozmanitost představ a vyskytuje se nezralost v komunikačním procesu (Thorová, 2006, str. 58).

Do autismu řadíme jednotlivé typy, které mají mezi sebou podstatné rozdíly. U některých chybí charakteristické znaky, které obecně autismus zahrnuje nebo jsou kladeny rozdíly, jestli daná porucha převažuje u dívek či chlapců. Také se vyznačují jednotlivé rozdíly mezi myšlením, vnímáním, představou, pohybem a spoustu dalších schopností či dovedností. Proto je důležité si při diagnostice dávat pozor na konkrétní projevy a správně určit poruchu. Jsou případy, u kterých to není na první pohled znatelné a činí to řadu obtíží. Proto je důležité s jedinci pracovat a nastavit nějaký konkrétní plán. Například: pomocnou ruku nabízí forma rané péče, která se stará o děti do sedmi let věku. Obecně raná péče pomáhá rodinám, který se najednou ocitávají v nezvladatelné situaci. A proto jim nabízí různou formu poradenství a terapií.

4.2 Etiologie

PAS může vzniknout na podkladě, který je dán geneticky, ale také může vzniknout náhle. Nevýhodou je, že se nedá zjistit v průběhu těhotenství ženy. Zjištění nastává během dvou let dítěte. Většinou na to matka přichází tak, že dítě se neprojevuje ve svém období, tak jak by mělo, a proto vyhledá odbornou pomoc. Při zjištění se může začít s různými metodami cvičení či různorodou terapií (Thorová, 2006, str. 52).

Výskyt PAS je poměrně pravidelný a častý. Otázkou je, co je příčinou. Když se nad tím zamyslíme, tak čím je dána tato porucha? Jedinci mají poškozen mozek a s tím spojené veškeré kognitivní funkce. Jedním z důvodů by mohly být chemické vlivy, které mohou ovlivňovat plod matky, protože matka během těhotenství užívá nebezpečné látky či medikamenty. Další příčinou může hrát genetika, kdy matka je psychicky nemocná a užívá nějaké předepsané medikamenty a ovlivňuje to její dítě. Psychické projevy jsou s tím dost spojené, protože dítě jim trpí také. Patříčným důvodem mohou být také potraviny, které požívá během těhotenství. V dnešní době máme v potravinách samé škodlivé látky a to také není pro náš organismus a plod správné. Dřívější výskyt byl podstatně menší než dnes a otázka je proč. Odpověď by mohla být jednoduchá, protože v dnešní době žijeme ve stresu, v negaci a všichni lidé jsou ve spěchu. Dnešní doba je honba za penězi, aby se člověk mohl mít jednou dobře, ale to je ten problém. Lidé nemyslí na svoje zdraví a derou se dopředu, i přes veškerou tu bolest a ztrátu, kterou musejí obětovat. A myslím si, že to je jedna z příčin, protože lidé prožívají každodenní stres a není to vůbec dobré pro jejich zdraví a osobnost jako celek (Thorová, 2006, str. 52).

4.3 Projevy

Děti se v rámci tohoto postižení projevují často odtažitě, neadekvátně, vzdorovitě, agresivně a utíkávě. Často se u nich objevují neshody s autoritou, například s pedagogem nebo zákonným zástupcem či jinou blízkou osobou. Mají obtíže se začleněním do kolektivu a vzdorují svým rodičům. Neuvědomují si, co znamená láska, péče a nedávají ji druhým osobám najevo (Bendová, 2011, str. 23).

V mateřské škole speciální nebo základní škole speciální se projevují obvykle tím, že si někde o samotě hrají, nevyžadují společnost, ale zároveň vyžadují pozornost, protože mají často nečekané projevy, a těmi jsou: skok do výšky, bouchání se do hlavy o židli, zeď či jiný předmět, skákání a pohupování se na židli, šlapání po nohou, tahání za vlasy a za ruce, ubližování si sebe samému a nečekané změny chování.

Další způsoby chování lze vysvětlit jako nespolečenskou spolupráci s okolím. Nechtějí se sami začleňovat mezi své vrstevníky a často to vede k prudké změně jejich chování. Mohou útočit na ostatní děti, protože se v tu chvíli mohou cítit ohroženi nebo nespokojeni. Jako

pedagogové již víme, co žáka znepokojilo, pokud ho však sledujeme. Vznikají neshody, jestliže je v jedné třídě více dětí s poruchou autistického spektra, tak jim to nemusí být příjemné, a proto začnou reagovat. Jako příklad můžeme uvést, když žák začne nahlas křičet a druhý si zacpe uši, protože to nemůže poslouchat. Problém nastává v tom, když je to u daného žáka typické, a proto má pedagog za úkol vytvářet takové aktivity, při kterých nebudou společně v jedné místnosti či ve snoezelnu. Řešení je zde na místě, že žáka si pedagog vezme na učení a ostatní žáci jsou odpočívají do relaxační místnosti, a poté se všichni vymění.

Žáci s PAS při vyučování často kladou odpor nebo nechtějí spolupracovat. Každý žák má své vyznačené místo pomocí určité barvy a podle toho se daný žák orientuje. Projevy mohou být také tím, že začnou pohazovat jednotlivé piktogramy po zemi nebo je schválně schovají. Dalším opakovatelným chováním je houpání na židli, zvedání se od stolu, takže asistent pedagoga musí mnohdy přidržit židli či místo, kde sedí. Pokud však židli nepřidržíme, tak se může stát, že žák odběhne někam jinam. Používáme při práci s ním vhodně zvolené formy AAK, kterými jsou často piktogramy, systém BLISS a MAKATON. Jde o to, aby si děti zapamatovaly určité obrázky a byly schopny si je přiřadit k danému pojmu. Děti si mnohdy pamatují spíše jednoduché věci, které je z nějakého důvodu zajímají, například: jídlo, pití, hračka nebo rodiče. Dokáží si představit pod obrázkem dům, že pojedou se svým rodičem domů, ale už nejsou schopny vnímat zároveň čas a místo. Pouze vědí, že daný obrázek symbolizuje to, kam půjdou nebo co budou dělat, ale nedokáží si uvědomit, že ve tři hodiny pro ně přijde maminka (Bendová, 2011, str. 23).

4.4 Jednotlivé typy autismu

Přiblížíme si základní typy, které patří do PAS. Vybrali jsme 4 základní, které jsou dle nás nejpodstatnější a také nejčastější. Jako první si představíme dětský autismus, poté Aspergerův syndrom, Atypický autismus a jako poslední uvedeme Rettův syndrom, který je poměrně dosti častý.

Dětský autismus je nejběžnější poruchou. Musí obsahovat všechny 3 znaky, které jsou typické pro autismus jako celek. Typické u těchto osob je opožděnost, zpomalenost, neschopnost navazovat sociální vztahy, spolupráce obou očí, emoční plachost a nezájem

vnímat ostatní ať už své vrstevníky, rodinu nebo učitele. Dále jim činí problémy v mluvě či kognici. A proto je důležité s dětmi často opakovat a přiblížit jim dané aktivity (Bartoňová, 2007, str. 138)

Aspergerův syndrom se vyznačuje především komplikací v oblasti pohybových dovedností a objevují se u nich opakovatelné projevy chování. AS může provázet po celý jejich život a činit jim obtíže. Jedná se o poruchu převážně v motorice a rychlosti. Jediněc se projevuje tím, že mu často vše trvá, pohybuje se pomaleji a může klepat nohou či rukou. Mnohdy má pohyby zafixované, a proto je neustále opakuje, ale nedokáže se v nich zlepšit (Bendová, 2011, str. 25).

Atypický autismus můžeme najít v Mezinárodní klasifikaci nemocí, ale také v mnoha odborných publikacích. Jedná se o poruchu, která se vyznačuje komplikacemi v pohybovém aparátu a mnohdy má přidruženou mentální retardaci. Často je v dětství nenápadný a objevuje se až na 3 letech věku dítěte (Bendová, 2011, str. 25).

Rettův syndrom se objevuje u holek a je s ním spojena mnohdy MR. Projevuje se tím, že dívka má problémy s koordinací a motorikou, převážně jemnou. Můžeme rozpoznat, o jakou poruchu se jedná pouze do 2 let. Většinou to lze poznat tím, že se pozastaví vývin horní části a nebo pozvolna začne růst. Jako u AS je typický opakovatelný chování a mnohdy neodobouratelný (Pipeková, 2010, str. 325).

PRAKTICKÁ ČÁST

5 Nácvik sociálních dovedností, metody a formy práce speciálních pedagogů v MŠ a ZŠ speciální

5.1 Cíl, výzkumné otázky

Cílem této části bakalářské práce je zjistit metody a formy práce speciálních pedagogů v mateřské škole speciální a základní škole speciální pomocí dotazníkového šetření. Druhým cílem je zjistit, jaké sociální dovednosti lze u dětí/žáků s MP v mateřské škole speciální a základní škole speciální nacvičit a rozvíjet. Poslední výzkumnou otázkou je, jak lze využít volný čas u dětí s MP. V průběhu praktické části se budeme snažit tyto 3 otázky zodpovědět.

5.2 Použité metody

Ve své práci využíváme metody kvalitativní i kvantitativní. Zvolili jsme si metodu dotazníkového šetření a pozorování. V rámci dotazníku se snažíme získat důležité informace od speciálních pedagogů, kterými jsou: jaké metody a formy práce nejčastěji využívají. Odpovědi získáme celkem ze 3 měst Libereckého kraje, kterými jsou Liberec, Jablonec nad Nisou a Turnov.

Připravili jsme si dotazník a záznamový arch k pozorování. Navštívili jsme mateřské a základní školy speciální. Dotazník jsme dali speciálním pedagogům v zařízeních, ve kterých jsme prováděli druhou část výzkumu, a tím bylo pozorování. V MŠ speciální a ZŠ speciální bylo dohromady 19 speciálních pedagogů, který nám vyplnili dotazník písemně. Na základě získaných informací z dotazníku budeme dělat komparaci výsledků mezi 3 městy.

V rámci pozorování se snažíme přiblížit, jaké sociální dovednosti mohou děti nebo žáci nacvičit a následně rozvíjet, co je hlavním předpokladem k tomu, aby se zvládly veškeré věci naučit. Budeme zde popisovat, jak vyjadřují své emoce, jestli umí pozdravit, poprosit, jestli jsou naučený na režim a jsou schopny ho dodržovat. Dále se budeme zabývat problematikou strukturovaného učení a sociálním čtením a hrou.

5.3 Zkoumaný vzorek

Jako výzkumný vzorek byly zvoleny děti nebo žáci s mentální retardací od lehké mentální retardace až po hlubokou mentální retardaci. Mluvíme tedy o jedincích, kteří mají MR nebo PAS či jiné kombinované postižení. Výzkum byl zrealizován v ZŠS a MŠS v Turnově, Jablonci nad Nisou a Liberci. Jednotlivé speciální školy a školky budeme popisovat v následujících kapitolách.

5.4 Průběh šetření

V průběhu od října 2020 do ledna 2021 jsme pečlivě studovali odbornou literaturu k naší bakalářské práci.

V rozmezí leden 2021 až červen 2021 byl prováděn výzkum pomocí dotazníkového šetření, který měl za úkol zjistit metody a formy práce speciálních pedagogů. Další částí výzkumu je pozorování dětí/žáků s MP v mateřské škole speciální a základní škole speciální.

Ke konci jsme se snažili vyhodnotit sesbíraná data, jejich podání a následné zformulování důležitých údajů.

6 Dotazník

Dotazník byl vypracován pro speciální pedagogy základních škol speciálních a mateřských škol speciálních v Libereckém kraji. Zaměřili jsme se pouze na 3 města, kterými jsou Liberec, Jablonec nad Nisou a Turnov. Pomocí dotazníku jsme se snažili zjistit, jaké metody a formy práce nejčastěji využívají speciální pedagogové při práci s dětmi či žáky v ZŠ speciální nebo MŠ speciální. Dotazník je vyplněn od speciálních pedagogů v daných zařízeních.

6.1 Návrh dotazníku

Dotazník jsme připravili písemnou formou pomocí PC. Vytvořili jsme ho tedy písemně a při příchodu do každého zařízení jsme ho dali k vyplnění speciálnímu pedagogovi. Dotazník byl zcela anonymní a nebyl nijak omezen. Podmínkou bylo, aby daný list vyplňoval pouze speciální pedagog, a proto jsme ho k vyplnění nedávali asistentovi pedagoga.

Celkové šetření probíhalo 6 měsíců a celkem jsme získali 19 odpovědí od SP v zařízeních, ve kterých jsme prováděli další část našeho výzkumu k bakalářské práci. Dotazník (viz příloha 1) tvořil celkem 15 otázek, z toho 8 uzavřených a 7 otevřených a na konci měli SP možnost něco doplnit.

6.2 Vyhodnocení dotazníku

1. otázka: Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky augmentativní a alternativní metodu?

Při této otázce jsme zvolili pouze 2 odpovědi, na které se dalo odpovědět buď kladně nebo záporně. Zde se všichni speciální pedagogové shodli na stejné odpovědi a tou je ano. Ve všech MŠ speciálních a ZŠ speciálních, ve kterých jsme byli se využívá metoda AAK, protože je pro děti s mentálním postižením velice významná a důležitá. Děti se pomocí ni snaží rozvíjet své schopnosti a dovednosti.

2. otázka: Pokud ano, jaké druhy komunikace s dětmi/žáky v této metodě využíváte?

Jak zde můžeme vidět, tak druhá otázka navazuje na tu první. Tudíž můžeme říci, že na danou otázku odpověděl celkový počet respondentů, který tvoří 19 speciálních pedagogů v MŠ speciální a ZŠ speciální v Liberci, Jablonci nad Nisou a Turnově. My se snažíme zjistit, jaké druhy komunikace využívají ve svých zařízeních a to si následně ukážeme v tabulce.

Tabulka 2: Druhy komunikace, které v metodě AAK využívají SP

MŠ speciální	ZŠ speciální
Piktogramy VOKS Komunikační knihy Komunikační tabule Komunikační proužek Obrázky, předměty Makaton Strukturovaný režim	Komunikátor (dvoustopý) Kartičky (Arassac) Piktogramy Ilustrace, fotografie VOKS Vizuální systémy Komunikační pruh + plocha Předměty Procesní schémata Český znakový jazyk Komunikační knihy Znak do řeči Haptika, mimika

Tabulka nám říká, jaké druhy komunikace využívají SP v MŠ speciální a ZŠ speciální. Pokaždé 100 % odpověď byly piktogramy, fotografie a obrázky. V rámci MŠS je využíván strukturovaný režim, který vyjadřuje, co bude dítě v daný den a hodinu dělat. Je potřeba, aby dítě mělo pevný režim a často se neměnil, například: u dětí s PAS je to velice důležité, protože nemají rádi změnu a většinou na ni reagují vzdorem. V rámci MŠS jsme dostali 100 % odpovědi v rámci piktogramů, VOKSU a komunikačních knih. V ZŠS speciální byly nejčastější odpovědi výměnný obrázkový komunikační systém, piktogramy, předměty, obrázky a komunikační pruhy, pouze 15 % SP využívá ve výuce Český znakový jazyk a 50 % SP používá znak do řeči. Komunikace je doprovázena mimikou a haptikou a výuka probíhá prostřednictvím komunikačních knih a proužků.

3. otázka: Jaký typ her využíváte při práci s dětmi/žáky?

Zde se snažíme zjistit, jaké typy her využívají SP ve své výuce. V dotazníku si respondenti mohli zvolit, zda využívají individuální hry; skupinové; párové; individuální i skupinové; individuální i skupinové a k tomu párové a poslední možností byla, že žádné z nich nevyužívají. Výsledky si ukážeme zde v tabulce.

Tabulka 3: Typy her, které jsou využívány při výuce v MŠS a ZŠS

Typ her	MŠS	ZŠS
Individuální	33 %	15 %
Skupinové	0 %	0 %
Párové	0 %	0 %
Individuální, skupinové	67 %	31 %
Individuální, skupinové, párové	0 %	39 %

Tabulka nám ukazuje, že v MŠS se nejvíce využívají hry individuální a skupinové. Do individuálních her můžeme zařadit různé skládačky, modelování, kreslení, přiřazení k sobě správných geometrických tvarů, rozlišení tvarů nebo barev. Skupinové hry zahrnují společné modelování, vystřihávání nebo obtiskování do hlíny, relaxaci v sauně, hod míčem na vrstevníka, společné tancování a „zpívání“.

4. otázka: Využíváte k učení dětí/žáků prožitkové a kooperativní učení hrou?

U této otázky se chceme dozvědět, jestli SP využívají hru v rámci prožitku nebo kooperace. Do prožitkového učení můžeme zařadit relaxační pobyt v odpočinkové místnosti, kterou je snoezeln, dalším prožitkem pro dítě mohou být různé taneční a poslechové hry, příkladem může být spuštění tance na interaktivní tabuli, kde dítě po předvedení daný pohyb opakuje.

Tabulka 4: Prožitkové a kooperativní učení hrou

	MŠS	ZŠS
Ano	67 %	77 %
Ne	33 %	23 %

Z odpovědí lze vyčíst, že z velké části se prožitkové a kooperativní učení využívá, jak v MŠS, tak i v ZŠS. Nejčastější odpovědí byl uveden snoezeln nebo pohybové aktivity. V rámci kooperace volí SP takové hry, ve kterých není jednoznačný vítěz, ale všichni dostanou odměnu. Je dobré vést děti ke spolupráci.

5. otázka: Pokud ano, uveďte příklady.

V této otázce se dozvídáme, jaké prožitkové či součinné učení zařazují do výuky SP. V MŠS se nejčastěji využívají nácviky čísel, barev, jmen, poprosit o něco, pozdravit a poděkovat. Pokud jedinec neumí promluvit, tak poděkování se znázorňuje pohlazením. Dalším zážitkem pro dítě může být sázení rostlin s pomocí pedagoga. V rámci kooperace je využit ranní komunikační kruh, ve kterém se všichni přítomní představí a podají si ruku a zahájí tím strukturu dne. V rámci ZŠS je využíván ze 77 % a je to například: snoezeln. U dětí s PAS je jejich vlastní iniciativa snižena a propojena s citovým prožitkem. Dále sem můžeme zařadit deskové hry, nácvik čísel, dokonce i střídání se ve hře. Je zde využito činnostní, sociální učení, manipulační činnosti, které jsou zaměřené na praktické využití a multismyslové učení.

6. otázka: Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky metodu založenou na fantazii?

Na tuto otázku byla jednoznačná odpověď NE, protože vzhledem k mentálnímu postižení je velice složité utváření představ. Dítě s PAS žije ve svém světě a okolí kolem sebe často ignoruje a má značné nedostatky právě ve fantazii, komunikaci a socializaci. Proto děti/žáci mají obecně problém si hrát na někoho jiného, buď na povolání, zvíře nebo pohádkovou postavu, protože si nedokáží spojit veškeré informace a pojmy dohromady.

7. otázka: Využíváte metodu práce s dětmi/žáky založenou na tvoření?

Tabulka 5: Metoda založená na tvoření

	MŠS	ZŠS
Ano	67 %	69 %
Ne	33 %	31 %

Výsledek je zde zcela vyrovnaný mezi MŠS a ZŠS. Obecně je problém s tvořivostí u jedinců s PAS, naopak u jedinců s MR může být tvořivost bohatá a rozvíjet se. SP se snaží zapojit i jedince s PAS do společných tvořivých aktivit, protože většinou se jedná o kombinovanou třídu s různým druhem postižení. Snažíme se vytvářet takové aktivity, které budou pro děti zábavné a zároveň užitečné.

8. otázka: Pokud ano, napište, co společně s dětmi/žáky tvoříte.

V MŠS se SP snaží rozvíjet tvořivost dětí pomocí výtvarné činnosti, kde děti zkoumají materiál a pracují s ním, mačkají pěnové kuličky, matlají prsty barvy nebo obtiskávají na papír pomocí houbičky, a s dopomocí vystřihávají obrysy. U jedinců s TMR pomáhá s činností asistent pedagoga tím, že drží dítěti ruce a snaží se s ním vystřihávat obrázek.

V ZŠS tvoří SP s žáky projekty na téma známých pohádek, například: O třech prasátkách, na interaktivní tabuli hrají pexeso, vyrábějí domečky. Každý měsíc mají jednu pohádku. Poté s žáky vyrábí loutky a kulisy. SP s žáky společně vaří, pečou nebo hrají společenské hry, skládají puzzle a hrají hru na daný námět, například zvířata v zimním období.

9. otázka: Využíváte metodu založenou na pohybu k učení dětí/žáků?

Tabulka 6: Metoda založená na pohybu

	MŠS	ZŠS
Ano	100 %	69 %
Ne	0 %	31 %

Z výsledků je zcela jednoznačné, že v MŠS je pohyb značně využitelný. Je podstatné, aby se dítě pohybově rozvíjelo, a proto jsou podstatné cviky na jemnou a hrubou motoriku, pokud to tedy umožňuje druh postižení. U jedinců s kombinovaným postižením procvičujeme jednotlivě horní a dolní končetiny. U jedinců s DMO a jinou přidruženou vadou je tělesný pohyb omezen, a nebo zcela znemožněn. Do činností v MŠS řadíme říkanky, které jsou doprovázené pohybem, například: Pec nám spadla. V ranním komunitním kruhu procvičujeme běh, skok do obruče a mimo ni. Dozvídáme se, že děti

mají celkové potíže s rychlými změnami, a proto nedokáží rychle zareagovat. V ZŠS pohybově ztvárňujeme básničky a písničky, například: Ramena, kolena, palce. Dále SP vyučuje různá pomocná gesta k písničkám. Snaží se využít volný čas u dětí v rámci pohybové aktivity, a proto chodí do bazénu, jump arény, a nebo na venkovní přírodní procházky. V jedné ZŠS dokonce provádí s žáky jógu a psychomotorická cvičení.

11. otázka: Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky speciální pomůcky?

Tabulka 7: Speciální pomůcky při práci s dětmi/žáky v MŠS a ZŠS

	MŠS	ZŠS
Ano	100 %	77 %
Ne	0 %	23 %

Zde můžeme vidět, že v mateřské škole speciální se plně využívají speciální pomůcky při práci s dětmi s mentálním postižením či jinými pervazivními vývojovými poruchami. Naopak v základní škole speciální se v 1/3 nevyužívají a ve 2/3 ano.

12. otázka: Pokud využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky speciální pomůcky, napište o jaké pomůcky se jedná.

V MŠS používají řadu pomůcek ve výuce, například: logiko pikolo, speciální pexeso, interaktivní tabuli s dataprojektorem, míčové odpočívadlo, podložky, vodní postel, vozík pro děti s DMO a kombinovaným postižením, skládačky, puzzle a komunikátory.

DO ZŠS se zahrnují komunikační knihy, zážitkové deníky, kartičkové tabule, Boardmaker, speciální software pro výuku, komunikátor GoTalk, znak do řeči, zástupné předměty, Olík, rehabilitační pomůcky, vizuální pomůcky (obrázky, fotografie), tablet a počítač. Programy pro tvorbu piktogramů, výukové programy, IT, digitální učební materiály, iPad a výukové aplikace, videa, Miniluk, struktura, přírodniny, obrazy, didaktické hry a stavebnice, laminátor a terapeutickou modelínu.

13. otázka: Využíváte k naučení dětí/žáků metodu nápodobou?

Výsledná 100 % odpověď je ano. Jedná se o nejrozšířenější metodu a děti pomocí ní mohou komunikovat a vyjadřovat věci, činnosti potřebné do výuky, ale i do života. Jedinec s MP se snaží napodobit pedagoga. Pomocí nápodoby se učí manipulovat s předměty, poprosit, pomoc a říct si, co zrovna v danou chvíli potřebuje.

14. otázka: Pokud ano, jaké činnosti jsou děti/žáci schopni se naučit pomocí nápodoby?

Výsledky v MŠS jsou následující: pozdravit, podat ruku (pokud to druh postižení umožňuje), poprosit, najíst se, napodobit pohyby u písničky nebo básničky, Každé dítě je schopno vzhledem ke své diagnóze se pomocí nápodoby, buď něco naučit nebo ne. Je to velice individuální u každého jedinci dle úrovně PAS a MR.

Výsledky v ZŠS jsou tyto: sebeobslužní činnosti, práce s interaktivní tabulí, postup práce při zhotovení jednoduchého výrobku, jednoduchý pohyb rukama, vypláznutí jazyka, plesknutí, najíst se, napít se, podat, zavřít, pozdravit, aktivity denního života. Hodně činností lze zvládnout s podporou AAK.

15. otázka: Napište 3 formy a metody práce s dětmi/žáky, jaké nejčastěji používáte.

Tabulka 8: 3 nejčastější formy a metody práce s dětmi/žáky s MP

MŠS	ZŠS
AAK Strukturovaný režim Vizualizace	Strukturované učení AAK Globální čtení

Nejčastější odpovědí byl systém AAK, strukturalizace, globální čtení, individualizace, vizualizace a ergoterapie. U žáků v ZŠS je často používán strukturovaný režim, který pomáhá dítěti zviditelnit, zpřehlednit a zjednodušit orientaci v čase a prostoru. Důležitá je také práce dle jednotlivých individuálních plánů s každým dítětem, což je jedna z nejdůležitějších věcí. Dále se zde objevuje koncept bazální stimulace, který napomáhá jedinci komunikovat s okolím. Další důležitou složkou je odpočinková část, ve který je zahrnut snoezeln, což je místnost, kde jedinci jsou po tmě a poslouchají muziku a odpočívají na vacích nebo vodní posteli. Vytváří se také společné činnosti, na kterých se

podílejí všichni, například: sázení kytek nebo bylinek do záhonu. Významná je také práce procesních schémat, což je rozčlenění dne, jak jdou činnosti postupně za sebou.

V MŠS je nejdůležitější strukturované učení, systémy podpory AAK a globální čtení. Pomocí struktury má dítě daný řád a strukturu činností, které bude vykonávat. U dětí s PAS je vše založeno na individuálním přístupu práce podle individuálních plánů a specifické jednoduché komunikaci. Děti v mladším školním věku se také učí obvykle pomocí zážitku nebo prožitku, například: SP jde s dětmi do lesa a po cestě krmí kachny.

6.3 Porovnání výsledků z dotazníkového šetření

V této kapitole se budeme snažit porovnat 6 vybraných otázek z dotazníku. Zvolili jsme otázky č. 5, č. 8, č. 10, č. 12, č. 14 a č. 15. V následné tabulce si ukážeme, jaké rozdíly jsou mezi jednotlivými ZŠ speciální a MŠ speciální.

Tabulka 9: Porovnání výsledků z dotazníkového šetření mezi ZŠ speciálními

Otázky	Liberec	Jablonec nad Nisou	Turnov
Uveďte příklady prožitkového a kooperativního učení hrou.	Prvky Montessori, činností učení, sociální učení, návštěva farmy, manipulační činnost, nácvik chování.	Porovnání předmětů s obrázky, práce v komunitním kruhu, nácvik numerace, barev, dovednost střídání.	Iniciativa snižená a propojená s citem - snoezeln.
Společné tvoření se žáky?	Projekty na téma pohádka, zima, jaro, povolání. Pexeso, výroba domečků, mezipředmětové propojování, výroba dárek pro rodiče, vaří, pěstují.	Mezipředmětové propojování → témata spojené s obdobím nebo pojmem. Výtvarná a pracovní činnost.	Skládání puzzlí, vkládačky, trhání, mačkání papíru, obtiskání, jednoduché čmárání, experimentace s barvami.
Činnosti vedené k pohybu?	Psychomotorické hry, dětské říkanky s pohybem, jóga, procházky, bazén, jump aréna, učení gest.	Prstové říkanky, cviky pro rozvoj hemisfér, světelné podněty, říkanky a básničky pohybem.	Nácvik sebeobslužných dovedností, orientace v prostředí, grafomotorika.
Speciální pomůcky ke komunikaci.	Boardmaker, komunikační deník, zážitkový deník, interaktivní tabule s dataprojektorem, specializovaný software.	Programy pro tvorbu piktogramů, Miniluk, laminátor, pískovnička, hmatové desky, trojhranný program.	Vizualizace – obrázky, předměty. Hlasové komunikátory, tablet.
Činnosti pomocí nápodoby.	Sebeobsluha.	ADL	Sebeobsluha.
3 nejčastěji využívané metody a formy práce.	AAK, struktura, vizualizace.	Individualita, GČ, strukturalizace.	AAK, vizualizace, BS.

Z těchto výsledků můžeme zjistit, že ve všech 3 speciálních školách využívají systém AAK a vizualizaci (obrázky, fotografie: jídel, co mají rádi, blízkých osob, zvířat, předmětů nebo předmět, který znázorňuje pojem). Dále zde vidíme, že se speciální pedagogové snaží přiblížit metodu nápodoby pomocí sebeobslužných činností, například: najíst se, napít se, dojit si na toaletu. Další častou metodou je strukturalizace, která přispívá k pevnému režimu dne. Díky ní se žák orientuje v čase a prostoru a má stanovený režim, takže ví, že nejprve bude mít ranní komunitní kruh, poté svačinu, pracovní list apod.

Tabulka 10: Porovnání výsledků z dotazníkového šetření v MŠ speciálních

Otázky	Liberec	Jablonec nad Nisou	Turnov
Uveďte příklady prožitkového a kooperativního učení hrou.	Nácvik čísel, barev, jmen. Nácvik prosby, pozdravu a poděkování.	Snoezeln, propojení pohádkové bytosti s výtvarnou činností.	Nevyužívají.
Společné tvoření se žáky?	Projekty na dané téma ročního období. Výtvarná a pracovní činnost.	Hra s přírodninami, mačkání, stříhání, modelování, lepení a pečení.	Obtiskování, malování štětcem, jednoduché čáry, zasadit kytičku.
Činnosti vedené k pohybu?	Ranní rozcvička, plazení, běhání, skok, pohybové básničky.	Grafomotorická a rehabilitační cvičení.	Rozvoj jemné a hrubé motoriky, grafomotorika, skok.
Speciální pomůcky ke komunikaci.	Komunikační deník, dataprojektor, rehabilitační pomůcky, logopedické pomůcky.	LOGIKO, rehabilitační míčky, polohovky.	Puzzle, vkládačky, skládačky (různé tvary), míče.
Činnosti pomocí nápodoby.	Obléknout se, najíst a napít se, opakovat slova, malovat a vystříhovat.	Podat ruku, poprosit, pozdravit, najíst se, napít se.	Individualizace.
3 nejčastěji využívané metody a formy práce.	Nápodoba, prožitkové učení a strukturalizace.	Nápodoba, VOKS, individuální přístup.	Individuální přístup, vizualizace, strukturalizace.

Zde můžeme vidět, že se nejčastěji vyskytuje strukturalizace a nápodoba. Záleží na individualitě každého jedince, každý se řídí svým individuálním plánem a dokáže jiné věci, než jeho vrstevníci. Shodneme se, že k pohybu se používají rehabilitační míče, podložky

a cvičební dráhy. Dále speciální pedagogové vymýšlejí pro žáky pohybové hry, jako je skok na „žabáka“, plazení, běh z místnosti do místnosti nebo skok na jedné noze. Skok na jedné noze činí jedincům s MR a PAS veliké obtíže, protože se nedokáží udržet na jedné noze a nerozumí tomu, co po nich chceme. Děti ve speciální školce se učí prožitkem, kdy společně se speciálním pedagogem vytváří dárky ke dni matek, otců nebo jen tak pro radost.

7 Pozorování dětí a žáků v MŠ A ZŠ speciální

Snažíme se u jedinců s MR a jinou přidruženou vývojovou vadou zjistit, jak lze u nich nacvičit základní sociální dovednosti a co dělají ve svém volném čase, ať už v MŠ speciální, ZŠ speciální nebo v prostředí domova.

Pozorování probíhalo v rozmezí od ledna 2021 do června 2021. Věk dětí a žáků s MR či jinou přidruženou vadou se pohybuje mezi 7 až 16 rokem věku dítěte. Následně jsme si vypracovali jednotlivé body, do kterých jsme si zapisovali v průběhu pozorování poznámky. Tato část výzkumu probíhala celkem v 6 zařízeních, a to ve 3 základních školách speciálních a ve 3 mateřských školách speciálních ve 3 městech Libereckého kraje, a těmi jsou Liberec, Jablonec nad Nisou a Turnov.

7.1 Popis základních škol speciálních

Liberec

Základní škola speciální v Liberci má celkem 8 specializovaných tříd pro žáky s různým stupněm postižení. Ve škole se objevují kombinované vady, zrakové vady, mentální retardace, PAS, sluchové postižení a jiné pervazivní vývojové poruchy. Každá třída je rozdělena dle stupně postižení, v jedné třídě jsou žáci s lehkým mentálním postižením až po těžké mentální postižení. V druhé třídě jsou pouze žáci s poruchou autistického spektra. Ve třetí třídě jsou žáci s kombinovaným postižením. Ve čtvrté třídě jsou žáci s poruchou autistického spektra a drobnými zrakovými vadami. V páté třídě jsou žáci s PAS a středně těžkou mentální retardací. V šesté třídě jsou žáci se STMR a jeden s kombinovaným postižením, tzv. ležící. V sedmé třídě jsou žáci s LMR. A v poslední třídě najdeme žáky se STMR a PAS. Každá třída je rozdělena podle věku dítěte. Najdeme tu žáky od 7 let do 15 let. Zde silně převažuje mužské pohlaví. V každé třídě probíhá standartě daný režim. Speciální pedagogové se řídí individuálním vzdělávacím plánem každého žáka. Je dobré, když pedagog ví o žákovi základní informace: o jeho zdravotním stavu a projevech. Každé ráno mají žáci komunitní kruh, ve kterém se pozdraví, řeknou si, jaké je počasí a den. Dále se představují, podávají si ruku a pedagog se snaží se žákem udržet oční kontakt. Poté si je jednotlivě pedagog vyvolává a oni odpovídají, samozřejmě pouze ti, kteří mluví, ostatní se snaží ukázat gestem. Zde je zcela využit komunikační systém AAK, ve kterém se nejvíce používají piktogramy, obrázky, předměty, komunikační deník, proužek

a různé fotografie. Každý žák je zvyklý na něco jiného, a proto je to důležité respektovat a snažit se s daným žákem domluvit.

Jablonec nad Nisou

V ZŠ speciální v Jablonci nad Nisou jsou 3 speciální třídy pro žáky se STMR, TMR, HMR, PAS a pro žáky s více souběžnými vadami. Zde najdeme žáky od 7 do 14 let. I v této škole je každému dítěti přidělen individuální vzdělávací plán, ve kterém jsou věci detailně popsány, a které by se měly plnit. Místnosti jsou zde vybaveny předměty, dataprojektorem, hry, interaktivní tabulí, fotografiemi, komunikačním deníkem, kobercem, který má příjemný materiál, rehabilitačními míčky. Hodina je zahájena představením a komunitním kruhem, ve kterém se žáci snaží říci básničku, procvičují si dechové ústrojí, cvičí ve třídě, zpívají si a rehabilitují. V této škole využívají k práci s žákem strukturalizaci, vizualizaci a kooperaci. Důležitou částí dne je také odpočinek, kdy jdou žáci společně s pedagogy ven a odpočívají venku v přírodě, popřípadě ve snoezelnu. Na venkovním prostranství s dětmi cvičí, hrají hry a relaxují. Poznávají společně přírodu a zvířata v parku. Žáci jsou zaměřeni na prožitkové učení pomocí venkovního pobytu, při kterém mohou vidět lesní zvířata, například: ptáčky, veverka, mravence, brouky, žížaly a berušky. Pomocí obrázku si žáci vybaví, o jaké zvíře se jedná, že ho viděli v parku a někteří je dokážou pojmenovat. Pro žáky je obecně dobré využívat učení prožitkem, protože si dokáží vybavit situace, které jim byly příjemné. V rámci pracovních činností společně vytvářejí keramické výrobky, modelují tvary, které jsou spojené s tematikou, například: ke dni matek vymodelovali kytku, a poté ji glazurou nabarvili, následně pedagog hlínu vypálil a měli pro svoji matku dárek. SP a asistent pedagoga žákům při činnostech pomáhají a podporují je. Dále jezdí na zdravotní pobyty do lázní a navštěvují městský bazén.

Turnov

ZŠ speciální zahrnuje celkem 3 třídy, ve kterých jsou jedinci se STMR po HMR. V této speciální škole jsou žáci od 7 do 20 let. V 1. třídě a 2. třídě jsou jedinci s PAS a kombinovaným postižením. Ve 3. třídě jsou žáci s mentální retardací a přidruženou vývojovou poruchou. Jedinci se vzdělávají podle IVP a školského vzdělávacího programu. SP dbají na 3 základní metody, kterými je struktura, individualita a vizualizace. Můžeme zde vidět jedince s MR a DMO, s PAS, zrakovými a sluchovými vadami a Downovým

syndromem. Třídy jsou přizpůsobeny podmínkám jedinců, například: koberce, rehabilitační míče, bazének s míčky, polohovací materiál, žíněnky, lehátka, skládačky, vkládačky, puzzle, komunikační tabule a proužek. Každý žák má svůj režim dne, podle kterého se řídí. Například: ráno mají pracovní činnost, poté komunitní kruh, svačinu, učení, snoezeln, procházku, oběd, odpočinek, pracovní činnost, odpočinek a domov. Mezi pracovní činnosti můžeme zařadit výrobu bambule, věnce, kytky, draka a zvířat. Na procházky se chodí do přírody, ve které jedincům SP popisují dané jevy a momenty. Dalšími možnostmi cvičení je rehabilitace, ve které se využívá Vojtova metoda, a nebo logopedická cvičení. Dále je možná muzikoterapie a canisterapie. Ve 3. třídě často dochází ke konceptu bazální stimulace a polohování jedinců, protože se zde nachází jedinci s kombinovaným postižením a dětskou mozkovou obrnou. Tyto žáky se snažíme vést k dodržení režimu dne a čtení z komunikační knihy. Místnost je rozdělena na dvě části, v jedné z nich probíhá výuka buď individuální nebo skupinová, a ve druhé části místnosti jedinci „ležící“ odpočívají a asistenti pedagoga je polohují. Speciální místností je snoezeln, ve kterém dochází k uvolnění a zklidnění dítěte, v této části budovy najdeme „vaky“, vodní postel, polohovací matrace, vodní lampu a světelné podněty.

V průběhu dne se děti učí pomocí nápodoby, piktogramů, komunikaci, rozvoji jemné a hrubé motoriky a pracovním činnostem. Cílem je, aby se žáci cítili pohodlně a bezpečně. Dalším cílem je vést žáky k nejvyšší možné míře jejich vzdělání a podporovat jejich rozvoj osobnosti. Dbáme na individualitu dítěte. Tak s ním pracujeme, protože každý jedinec je odlišný od ostatních a je třeba s ním nakládat, tak jak on potřebuje. Například: žák se STMR umí mluvit částečně českým znakovým jazykem, když to žák s TMR se dorozumí pomocí piktogramů a předmětů. Proto je důležité, aby SP předem věděl, co nejvíce o daném žákovi a mohl se dostatečně připravit a kontrolovat žáka pokroky.

7.2 Popis mateřských škol speciálních

Liberec

MŠ speciální v Liberci zahrnuje 4 speciální třídy, do kterých chodí celkem 54 dětí s MR, PAS, se zrakovým a sluchovým postižením a drobnými logopedickými vadami. Každou třídu vede 1 speciální pedagog a 1 učitelka předškolní pedagogiky, v tomto případě se jedná o ženské pohlaví a 1 asistentku pedagoga. MŠS je spojena s dětmi z běžného typu, takže vykonávají některé aktivity společně, například: poslech pohádky u interaktivní tabule nebo tancování pomocí nápodoby. Dětem to pomáhá se začlenit mezi ostatní, ale u jedinců s PAS to činí potíže. Najdeme tu děti s PAS, s MR, kde se objevuje anxiózní porucha a jedince s MR se zrakovou vadou. Cílovou skupinou jsou děti od 3 do 7 let. Cílem je, aby se děti plně začlenily do společnosti, a aby některé děti zvládly přechod do běžného typu. MŠ se řídí IVP, který obsahuje jednotlivé bloky, ve kterých nacházíme různá logopedická, jazyková, matematická, čtenářská, tělesná, výtvarná a pracovní cvičení, ve kterých se snažíme, o co nejvyšší možný rozvoj dítěte. Například: při dechovém cvičení používáme speciální pomůcky, kterými jsou: foukací lotto nebo činnost sfouknutí míčků z dřevěné desky. Děti se také učí vyjadřovat své emoce, ať už podle piktogramů, které znázorňují momentální nálady, kterými jsou radost, smutek, vztek a pláč. Režim dne probíhá takto: nejprve jsou ranní hry, poté komunitní kruh, ve kterém se děti přivítají a vzdělávají, v 9. hodin je svačina a po svačině začínají pracovní činnosti, ve kterých žáci buď modelují, kreslí nebo plní pracovní list na rozvoj grafomotoriky, dále se jdou obléknout a jdou na venkovní procházku do parku nebo na hřiště. Po venkovním pobytu se děti umyjí a jdou na oběd. Při obědu je to náročné, protože dívka s PAS hází po ostatních dětech nádobí, a proto je důležité na ní dohlížet. Asistent pedagoga dohlíží a pomáhá dětem při sebeobsluze, například: odchod na toaletu, najíst se, obléknout se, svléknout se a převléknout se, dále při pracovních činnostech stříhat, malovat. Úkolem je vést dítěti ruku, aby to začalo zvládat samo. Metody a formy práce jsou zde využity pomocí nápodoby, piktogramů, předmětů, slovní a prožitkové metody. Pomocí nápodoby se děti učí cviky, kreslit, počítat, ukazovat na daný předmět a komunikovat. U jedinců s PAS se zakládá komunikace na piktogramech, protože většina z nich je nemluvící. Hodně se zde využívá metoda slovní, která přispívá k tomu, aby děti pochopily a plnily dané pokyny.

Jablonec nad Nisou

MŠS v JBC navštěvují děti od 3 do 7 let s různým stupněm mentálního postižení. Jedná se o zrakové a sluchové postižení, mentální retardaci, PAS a kombinované postižení, které je často spojené s dětskou mozkovou obrnou. MŠS zahrnuje bezbariérový přístup pro děti s kombinovaným postižením, které využívají vzhledem ke své diagnóze kompenzační pomůcku, kterým je invalidní vozík, ke kterému k je potřeba bezbariérová plošina a zdvihací plošina. Děti vyučuje jeden speciální pedagog a jeden asistent pedagoga. Zde můžeme říci, že na celkový počet dětí je to málo. Jako v každé MŠS je obecným cílem rozvoj jedinců v jejich nejvyšší možné míře a začlenění dětí mezi jejich vrstevníky. Cílem je, aby se děti zlepšovaly, ale nezhoršovaly se. Je zde využit systém AAK, Český znakový jazyk a obrázková komunikace. Nejmladší děti se učí nejlépe pomocí nápodoby při běžných činnostech, například: najíst se a napít se, obléknout se, poprosit, poděkovat a pozdravit. Veškeré činnosti se v MŠ speciální zprvu děti učí. Snahou pedagogů je, aby zvládaly činnosti, co nejvíce osamotě. Samozřejmostí je, že dítě, které je „ležící“, tak si nedokáže samo umýt ruce nebo si dojit na toaletu, a proto mají jedinci s kombinovanou vadou často pleny, a jsou krmeny pomocí sondy, která je zavedena do dutiny břišní.

Turnov

MŠ speciální má celkem 3 specializované třídy, ve kterých najdeme děti s poruchou autistického spektra, mentální retardací, kombinovaným postižením nebo s více souběžnými vadami. Cílem je individuální práce s dětmi, ale také snaha o skupinovou činnost. Důležitá je podpora dítěte v jeho činnostech a dovednostech. SP se řídí podle ŠVP a IVP. Snahou je zmírnit důsledky dítěte a následné zlepšení v činnostech a projevech daného jedince. Děti fungují na základě strukturalizace, což znamená, že mají daný režim dne, který je uspořádaný do sloupečku a dítě přesně ví, co bude dělat. V ranním kruhu zpívají společně písničky a známé básničky. Asistent pedagoga pomáhá dětem tleskat a otevírat ústa jedincům, kteří nemohou mluvit. MŠS s dětmi hodně tvoří, například: vánoční strom z přírodnin (šišky, větývky, mech, jehličí), z látkového materiálů a bavlny. Na Vánoce pomocí bavlnky vytvářejí bambule nebo sněhové koule. Každý týden se řídí podle stanoveného bloku, který by měli za ten týden zvládnout. Klade se důraz na odpočinek dětí.

7.3 Pozorování dětí v MŠ speciální a jejich výsledky

Celkovým počtem vypořádaných dětí v MŠ speciální bylo 10 dětí. Hlavním cílem bylo zjistit, v jakých dovednostech vynikají, a naopak nevynikají. Dalším cílem bylo zjistit, jak lze u těchto dětí využít volný čas, a v jaké míře jsou schopny komunikovat. Připravili jsme si určité body, kterých se chceme řídit (viz příloha 2).

Liberec

Chlapec (5 let)

Chlapci je 5 let a má diagnostikovanou STMR s PAS. Práce s ním je individuální a do skupinových prací se nerad zapojuje, protože má rád svůj klid. Při ranních činnostech se u něho objevuje neklid, který se projevuje houpáním na židli a běháním po třídě, a proto u něho sedí asistentka pedagoga a přidržuje mu židli. Celkově mu při činnostech pomáhá AP, protože spoustu věcí sám nezvládne. Drží mu ruce a společně tleskají, ukazují a cvičí. Co zvládá sám je přiřazení správného počasí pomocí komunikačního proužku, kdy se podívá ven a vidí tam sluníčko, tak vezme piktogram sluníčka a přiřadí ho k určitému dni, v tom vyniká a nechybuje. V rámci sebeobsluhy je třeba chlapce doprovázet a kontrolovat, protože často ukáže, že jde na toaletu, ale nic nedělá, spíše hledá záminku, jak z té třídy utéct. Je naučený na piktogramy a předměty, kdy jde za SP a ukáže piktogram, že potřebuje na toaletu a někdo s ním jde. Chlapec zvládá základní pokyny, kterými jsou pozdravit, poprosit a poděkovat. Chlapec je nemluvící a zdraví tím, že ukáže na sebe a na pedagoga a podá mu ruku. Prosí tím, že si tře dlaně o sebe a děkuje pohlazením. To je jeho styl komunikace, který je u dětí s PAS běžný. Verbální komunikace se u něho neobjevuje, spíše ze sebe vydává náhodné zvuky, ale ne celá slova. Dorozumívá se tedy gesty, piktogramy, předměty a obrázky. Je naučený na stálý režim dne, nesnese změnu, protože je pak zmatený a neví, co dělat. Projevuje se pak skákáním do výšky a boucháním se do hlavy. Schopnost pomáhat druhým se u něho neobjevuje, protože na to není dostatečně vyvinutý. Fantazie u něho není prokazatelná, protože žije ve svém světě. Je schopen si vzít sám talíř s jídlem, najíst se a napít se pod kontrolou. Jsou potraviny, které nemá rád, a proto mu je SP nepodává. Například: vajíčka, okurka, ryba a pomazánky. Při oblékání chlapci dopomáhá AP, protože si nedokáže zapnout sám bundu a zavázat tkaničky u bot. Bylo by dobré mít boty na suchý zip. Je naučený na piktogramy, pomocí nichž vyjadřuje svoji momentální náladu. Ve volném čase rád chodí do bazénu a má rád zmrzlinu.

Chlapec (4 roky)

Chlapec má diagnostikovanou STMR s PAS. Jsou mu 4 roky. Nedokáže spolupracovat se skupinou, vzteká se, mlatí nohama o zem a hlavou. Často ho pedagog musí držet, aby si neublížil. Na první pohled vypadá, že pláče, ale je vidět, že je to nucený pláč a během minuty přestane a směje se. Proto je dobré volit činnosti, které nejsou zdlouhavé, a u kterých vydrží, například: vítání, pozdravení, počasí, běh. Poté mu dát chvíli pauzu a dát mu pracovní list k vypracování, například: obkreslit kruh, čtverec, vlnovky, napsat čáry svislé a vodorovné. Úchop tužky má správný. Pracuje pomocí nápodoby s tím, že učitelka mu ukáže pohyb po papíře a on to zopakuje. Pedagog spíše volí individuální činnosti, protože nesnese hluk mezi ostatními. Sebeobsahu v rámci toalety zvládá sám, ale oblékání mu činí problémy. Často si hraje s vláčky a dinosaury. Je zajímavé, že nám vyjmenoval druhy dinosaurů, které viděl ve filmu, ale už nedokáže vyjmenovat základní pojmy. Chlapec částečně mluví a zbytek ukazuje buď gesty nebo pomocí piktogramů. Přišlo nám, jak kdyby k tomu všemu měl ještě ADHD, ale to mu diagnostikováno nebylo. Protože pobíhal z místa na místo, měl rychlé a nečekané projevy, ale to se vyskytuje i u jedinců s PAS. Jak říká základní triáda znaků PAS, že dítě se nesocializuje a nemá k nikomu žádný vztah, tak chlapec by se nejradši pořádku jen objímal a byl v naší blízkosti. Ve výtvarných činnostech přetahuje, ale dokáže vykreslit dané obrazce, sice jinou barvou, než jsme mu zadali, ale nemaluje všude po papíře. Největší problémy má s červenou a zelenou barvou, protože nedokáže rozeznat, která je jaká. Jedinec čte knížky, které jsou v piktogramech a společně je procházíme. Pomocí knížky se snažíme vytvářet jednoduché věty, kterými jsou například: Máma jede do práce, Jan jede do školy, Táta je pošťák, Paní učitelka učí děti. Jak už je zvyklý na danou knihu, tak nám ty věty částečně pošeptá, ale když mu dáme jinou knihu, tak se neorientuje a neví, co má říci. Objevuje se u chlapce nestabilita nálad. V jednom momentu je veselý, a v druhém se vzteká a do všeho začne kopat. S ostatními dětmi si nehraje a nekomunikuje, je mu nejlépe samotnému. Snažíme se ho začlenit do společných her a činností, ale výsledkem je křik a nespolečná práce s učitelem, protože těžce zvládá, když dívka křičí a dělá hluk, tak on si začne zacpávat uši a chodit rychle po místnosti, a to člověk už ví, že práce je u konce a musíme děti rozdělit do dvou místností. Zvládá sociální čtení, například: učí se dny v týdnu, počasí a datum. Rád jezdí na kole s matkou a s tátou si chodí hrát na hřiště.

Dívka (6 let)

Dívce je 6 let a má STMR a pohybové omezení. Syndrom se u ní projevuje tím, že má pomalé pohyby, zpomalenou reakci na okolí a ochablé svaly. Při činnostech ji musíme neustále popohánět a čekat na odpověď, protože to rychle nezvládá. Spolupracovala by se skupinou, ale ostatní děti s ní spolupracovat nechtějí vzhledem k jejich diagnóze PAS. V rámci sebeobsluhy je třeba na ni dohlížet, protože si pravidelně nemyje ruce a nebo mlží, že potřebu vykonala a na procházce vždy potřebuje na toaletu. Komunikuje verbálně, ale i neverbálně. Objevují se u ní drobné logopedické vady, zaměňuje písmena „b“ místo „p“. I přesto, že komunikuje, tak u ní využíváme gesta a mimiku. Pomocí gest si lépe zapamatuje nové pojmy. Zvládá pojmenovat profese na daným obrázku, kterými jsou učitelka, policista, kuchař, pekař, doktor a hasič. Občas je drzá na učitele. Je schopna se sama najíst a napít, akorát ji to trvá o něco pomaleji, než ostatním dětem. Při oblékání potřebuje pomoc, protože jinak by to trvalo dlouhou dobu. Je potřeba dívku neustále popohánět a usměrňovat. Má oproti ostatním dětem velkou slovní zásobu, ale zpomalené myšlení. Něco chce vyjádřit slovy, ale nejde ji to a často se u toho vzteká a pláče. Má časté bolesti zad. Jedná se také o neurotické potíže. Ve volném čase ráda chodí do bazénu, do lázní, na zmrzlinu (má ráda jídlo) a ke kamarádce na návštěvu. Malý pohyb vede k obezitě dítěte, což zatím nehrozí. Pohyb je důležitý, a proto je potřeba, aby se dítě dostatečně hýbalo. Využívá se u ní strukturalizace, ve které dodržuje režim dne. Zvládá vyjmenovat počasí, dny v týdnu, měsíce, roky. Napočítá do 10. Myšlení a paměť lze u ní rozvíjet. Obtíže činí akorát v pohybovém aparátu, kdy je oproti ostatním dětem pomalejší a zaostává. Co se týká verbální a myšlenkové složky, tak je na tom podstatně lépe. Snaží se pomoci ostatním dětem při pracovních činnostech, ale oni tomu nerozumí a často vznikají konflikty. V rámci dechových cvičení umí fouknout do balónku, do míčku, hraje hru foukací lotto nebo leží na zemi a dýchá dovnitř a ven. V rámci tělesných cvičení běhá po třídě sem a tam, leze, skáče žábu, ovšem pomaleji, ale zvládne to. Dokáže udržet tužku v ruce a obtahovat čáry a vlnovky. Kreslí pěkné obrázky rodičům. AP ji hlavně dopomáhá při sebeobsluze a na procházce ji vede za ruku, aby ostatní děti někam neutekly. Emoce se u ní projevují pláčem a vztekem, když není po jejím a nebo ji něco nejde. Je sociální a často druhé lidi objímá. Vyžaduje od druhých sociální kontakt. Rodiče s ní jezdí do lázní a na pravidelné rehabilitace. V rámci volného času také navštěvují solnou jeskyni a divadlo.

Dívka (5 let)

Dívka, které je 5 let má STMR s PAS a zrakovou vadu. Dokáže částečně spolupracovat se skupinou, například: při dechovém cvičení, kdy všechny děti společně foukají do míčku či balónku. Spíše se jí pedagogové věnují individuálně. Je potřeba jí pomoc při pracovních činnostech jako je vystřihávání a modelování. Kreslení jí jde a dokáže držet správně štětec, akorát přetahuje, nedokáže pochopit, že musí vybarvit pouze kolečko a ne všechno, takže je potřeba nad ní sedět a usměrňovat ji. Sebeobsluhu na toaletě zvládá sama, ale stejně ji AP kontroluje. Potíže nastávají při svačině a obědu, protože hází po ostatních vrstevnicích plastovým talířem a skleničkou, protože chce být v místnosti sama, ale to pedagogové nechtějí dopustit, a snaží se, aby si zvykla být s ostatními dětmi v jedné místnosti. Verbální komunikace je částečná, ale „mumlá“ si a nikdo ji pořádně nerozumí, takže ukazuje piktogramy. Rozumí základním pokynům. Vyniká v oblasti sociálního čtení, kdy dokáže rozpoznat 3 povolání podle věcí, například: ví, že ukazovátka na tabuli patří učitelce, dále rozpozná, že pouta patří policistovi a hrnec kuchařovi. Tato činnost ji velice baví a je vidět, že má radost, a proto se snažíme volit takové činnosti, které budou pro dítě zábavou, ale zároveň přínosem. Byla jí diagnostikována zraková vada, kterou je strabismus a je korigována brýlemi. Proto při práci s dívkou volíme kontrastní barvy, zvětšené písmo a volíme takové činnosti, které by jí příliš nezatěžovaly, a měla čas na odpočinek. Dodržujeme základní znaky zrakové hygieny. Jejimi zvláštnostmi jsou, že často ostatní štípe a kouše, dokonce i pedagogy při činnosti, která ji nevyhovuje nebo se nudí a chce dělat něco jiného, zábavnějšího. Je samostatná a s ostatními dětmi si nehraje, hraje si s panenkami a vykresluje mandaly. Je velmi emocionálně nestabilní a plačtivá. Projevuje se křikem, pláčem a snaží se utéct ze třídy, protože je velice citově závislá na svoji matce a těžce to snáší, když s ní matka není. Také zvládá základní pokyny jako je prosba o pomoc, poděkování, pozdravení a podání ruky. Dokáže navázat krátký oční kontakt, akorát při pozdravu a prosbě o něco. Jemnou motoriku procvičuje grafomotorickými listy, při kterých se učí správný úchop tužky, štětce a fixy. Je potřeba zlepšit, aby nekreslila všude, ale vybarvila pouze daná místa. Počítat umí pouze do 3 a ukáže na prstech s dopomocí. Snažíme se nacvičit procesní schéma, kterým je nácvik sebeobsluhy na toaletě a pobyt v jídelně bez projevů agrese. Dále je potřeba využívat formu odměny a pochvaly. Dívka ráda chodí cvičit s matkou na hřiště, hraje si s panenkami, jezdí

společně na rehabilitaci a do lázní. Provádí se u ní muzikoterapie, ve které se dítě uvolní a nechá se vést muzikou.

Jablonec nad Nisou

Chlapec (6 let)

Chlapec má střední stupeň mentálního postižení, zrakovou vadu a PAS. Nerad spolupracuje se skupinu, spíše si sám hraje. Je třeba brát v potaz individuální práci a ne skupinovou, i když ve skupině hrají hry, například: běh po třídě, do kolečka, skok jako žába, plazení, hod na cíl a tancování známých říkanek. Zvládne běžné úkony jako je sebeobsluha, ale s dohledem, protože si nechce mít ruce a utírat se. Nebo si pouze umyje ruce bez mýdla. My se snažíme učit děti daný režim: přilepí si piktogram na proužek, dojdou si na toaletu, pustí vodu, namydlí a umyjí si ruce, utrou se do svého ručníku, který je přidělen barvou, vezmou si piktogram a jdou zpět do třídy. Každé dítě má přidělenou svoji barvu a stůl se židlí. Podle barvy se orientují. Barva je ve znamení kolečka. Motoricky je celkem zdatný, dokáže skákat na 1 noze, běhat, malovat, mačkat papír a obtiskovat s kontrolou a potřebnou nápodobou učitele. Zvládá rozlišit jednoduché geometrické tvary podle barvy, protože volíme takové hry, které jsou dobře kontrastní, aby mu to nečinilo potíže. Zraková vada je strabismus, který je napraven brýlemi. Při tělocviku si je sundává, a proto je potřeba zvýšené opatrnosti. Společně modelují oblíbené postavičky, jídlo nebo zimní a velikonoční tematiku. Společně s učitelkami sází kytky. Rád chodí do solné jeskyně, na zmrzlinu, do divadla a do dinoparku, protože miluje dinosaury. Má doma obrovskou sbírku dinosaurů a každý den si s nimi hraje. Při učení komunikuje pomocí piktogramů, komunikačního deníku a komunikačního proužku. Zvládá spojit obrázek s počasím a dnem. Například: SP řekne: „Děti včera bylo pondělí, jaký den je po pondělí?“ a chlapec jde ke komunikační tabuli a ukáže na daný piktogram a přilepí ho. Pracuje prostřednictvím nápodoby, když učitel předvede činnost, například: tanec nebo ťukání na dřívka nebo podupy, tak dítě po něm opakuje dané pohyby. Důležité je rozvíjet jednotlivé senzomotorické dovednosti, kterými jsou například: spojení dvou pojmů, vytváření jednoduchých vět a rozvíjet myšlení. Chlapec má opožděnou mluvu a myšlení, nedokáže logicky uvažovat a vytvářet si představy vzhledem k jeho diagnóze s PAS. Zvládá si spojit známý obrázek s předmětem, například: auto, kolo, bonbon, dveře, okno. Komunikace převažuje neverbální, protože chlapec občas něco zašeptá, ale není mu zcela rozumět.

Chlapec (5 let)

Chlapec, kterému je 5 let má zjištěné kombinované postižení. Jedinec nespolupracuje se skupinou jako všechny předešlé děti. Nastává obecná nespolupráce s vrstevníky, protože každé dítě má rádo svůj klid a nejradši si hrají o samotě. Převládají u něho znaky PAS, typická triáda tohoto postižení, kterým je nezačlenění do kolektivu, vzdor a opoždění řeči. Chlapec se nechce začleňovat. Je často agresivní a vzdorovitý, hází sebou, kope do skříní, hází s věcmi a bouchá se do hlavy. Dále zcela nemluví a komunikaci se snažíme naučit pomocí AAK, obrázků a gest. Snažíme se s chlapcem pracovat individuálně, protože jedině tak se mu můžeme naplno věnovat a pracovat s ním. Rozvíjíme dech, řeč, myšlení, matematiku, čtení a výtvarnou a pracovní stránku dítěte. Snažíme se, aby děti správně dýchaly a držely své tělo zpříma. Dále s nimi komunikujeme pomocí formy, která je jim nejbližší a zadáváme jim pracovní činnosti, pomocí nichž si rozvíjí jemnou motoriku, například: úchop tužky, vybarvování obrázku, psaní vodorovné a přerušované čáry, koleček a vloček. Další možností je hra pexeso, puzzle nebo autodráha. Ve volném čase chodí s rodiči na koncerty, do babylonu, do Zoo a bazénu.

Chlapec (7 let)

Dítě, které má MR s DMO. Jedná se o chlapce, který ke svému životu potřebuje řadu kompenzačních a speciálních pomůcek. Nejběžnějším je invalidní vozík a rehabilitační pomůcky. Objevují se u něho stereotypní projevy, kterými jsou: broukání, kývání a naklánění se do strany. Je často úzkostný a psychicky nevyrovnaný, a proto je důležitá návštěva odborného lékaře, tedy psychologa a popřípadě psychiatra. Dále je nutné docházet k neurologovi a na pravidelné rehabilitace. Pohybuje se s dopomocí, nezvládá sebeobsahu. Je závislý na péči ostatních lidí. Při 20 minutovém učení opakujeme stále 2 větná spojení, nedokáže si zapamatovat více slovních spojení na jednou, není u něho vyvinuté logické myšlení. Má problémy s komunikací s jinými lidmi. Umí projevovat radost, ale i smutek či vztek. Rodiče s ním jezdí na ozdravné pobyty do lázní. Je stranou od ostatních dětí, protože je „ležící“ a zadruhé si nemůže s ostatními dětmi hrát. Dokáže se představit, že zvedne prst a ukáže dolů, to znamená JÁ JSEM. Činí mu potíže při strukturalizaci dne, neorientuje se v prostoru a čase. Po svačině chodí odpočívat do relaxační místnosti na vodní postel, poté si ho rehabilitační sestry berou na cvičení. Snaží se mu rozpohybovat končetiny, ale chlapec buď nespolupracuje nebo se jim to nedaří a vcelku nejsou žádné pokroky v pohybu.

Turnov

Chlapec (5 let)

Chlapec je 5 let starý a je mu diagnostikována STMR s PAS. Se skupinou nespolupracuje, ale pouze pozdraví ostatní děti tím, že jim podá ruku v ranním kruhu. Nad sebou musí mít dohled v sebeobsluze, například toaleta, oblékání, jídlo a pití. Pro hraní musí mít také kontrolu. Verbální komunikace je u něho částečná, umí pouze slovně pozdravit, ale zbytek slov předvádí gestem, mimikou a piktogramy. Je samostatný a hraje si se stavebnicí v rohu místnosti. Dokáže poprosit o pomoc, tím že pohladí pedagoga a ukáže mu obrázek, co potřebuje. V rámci dechových cvičení zvládá sfouknout svíčku nebo sněhovou vločku. Procvičují si mluvidla v rámci oromotoriky, říkají si básničky a říkanky. Společně si s dětmi a AP ukazují, kde jsou oči, kolena, palce a další části těla. Přibližně si pamatuje 30 slov pomocí komunikačního deníku, který má. V rámci čtení je důležité trénování slov a dokáže si spojit některá slova s předmětem, například: auto, kytky, autobus a tužka. Zvládne na prstech ukázat dvě. V rámci tělesné výchovy se rozcvičí, vydýchá, skáká na trampolíně, ta ho nejvíce baví, oběhne kolečko a skáká na jedné noze s dopomocí. Učí se strukturalizované čtení, které spočívá v tom, že se žák orientuje v čase nebo i prostoru a vše má danou přesnost. Například: ví, že po svačině bude pracovní činnost ve formě výtvarné a pracovní činnosti (obtiskování na papír nebo obkreslení listů). Seznamuje se s novými předměty a snaží se je vyjmenovat, většinou si zapamatuje jeden ze 4. V rámci hudebních činností se dokáže nacvičit kousek písničky s nápodobou učitele a tluče společně s AP do rytmu na dřívka. Učitelka hraje na klavír nebo kytaru. Dokáže přečíst příběh v piktogramech, ale pouze to, co zná, kdyby mu učitelka dala novou knihu, tak neví. Chlapec je samostatný a často běhá po celé místnosti a luská si do rytmu. Často utíká na chodbu, a proto je důležitý nad ním mít dozor. Spoustu věcí neví, například: ryby, vajíčka, pomazánky, droždí, zelí a špenát, a proto mu matka dává svačinu s sebou do školky. Je vcelku chytrý, protože dokáže postavit jednoduché puzzle sám s delším časovým úsekem (zvířata, auto, kytku). Rozumí tomu, co po něm SP vyžaduje. Ví, že se jde na procházku, nebo že si má sednout na židli a nehoupat se, on to chápe, ale stejně to někdy dělá, když ho něco znepokojilo. Základem je individuální práce s žákem. Je to potřeba, protože se více soustředí na práci a dokážeme mu pomoci. Běžná pracovní činnost trvá nejdéle 20 minut a poté následuje odpočinek ve snoezelnu nebo návštěva sauny.

Komunikuje a pohybuje se pomocí obrázků, příkazů a piktogramů. Ve volném čase chodí na rehabilitaci, při které se využívá Vojtova metoda a dochází na logopedické cvičení.

Chlapec (6 let)

Chlapec má STMR s PAS a je mu 6 let. Nedokáže spolupracovat se skupinou a sám si dojit na toaletu, a proto je na plenách. Při jídle mu pomáhá AP, hlavně při polévce, kdy společně drží lžici a krmí ho. Jedinec nemluví a dorozumívá se pomocí neverbální komunikace, která je vyjádřena pomocí obrázků, předmětů a piktogramů. Zvládá strukturalizaci a vizualizaci. Poprosí pedagoga pohlazením po dlaní. V rámci dechových cvičení zvládá pravidelný nádech a prodloužený výdech. Sfoukne několik kuželek najednou. SP čte a on ukazuje, protože si nějakou část dokáže spojit a přiřadit k sobě slova, která už zná. Jemnou motoriku procvičujeme úchopem předmětů a jejich následným osaháním dle tvarů, například: čtverec, obdélník, trojúhelník. Máme i hry na rozlišení geometrických tvarů dle tvaru a velikosti od nejmenší po největší. Při tělocviku nespolupracuje, běhá po tělocvičně a skáče na trampolíně. Nezvládá hod na cíl. Chodí se zrelaxovat do sauny. Nedokáže dlouho udržet pozornost. Musíme volit maximálně 15 minutové činnosti s pravidelnými přestávkami. Při poslechu písničky nezpívá, mlatí sebou a nejradši by běhal po místnosti. Je mu nepříjemný zvuk ostatních zpívajících dětí. Při výtvarných a pracovních činnostech „muchlá“ vločky a lepí je na papír. Zvládne skládačky a vkládačky, ale nerozezná je podle barvy, takže podle tvaru ano, ale barvy ne. Obtíže s velikostmi tvarů, povede se mu to až na počtvrté. Při venkovním pobytu ho musejí SP hlídat, protože se chce vytrhnout z ruky a utéct domů. A také sní venku cokoli, co najde, například: sníh, hlínu, list, kytky a malou větývku. Stravuje se málo, protože skoro nic nechce jíst, pouze ovoce, zeleninu a zmrzlinu. Je naučený, že přijde pro něho matka do školky a jdou společně na točenou zmrzlinu nebo ovocný pohár. Jednoho dne dostal za úkol dát tvrdé těstoviny do jedné láhve a čočku do druhé, úkol sice zvládl, ale ve flašce chyběly 4 těstoviny a 4 čočky. Zvládá sociální čtení, nápodobu, práci s předměty a komunikačním deníkem. Důležité je chválit žáka za veškeré činnosti a on si to bude pamatovat a bude dělat věci správně, protože bude vědět, že za ten pracovní list dostane piškot nebo bonbon. Důležitá je také slovní pochvala, když žáka pochválíme, řekneme mu, že je šikovný a on se usměje.

Dívka (7 let)

Dívka má TMR s DMO a je jí 7 let. Dívka je „ležící“ a odkázána na kompenzační pomůcky, kterými jsou: invalidní vozík a polohovací polštáře, matrace, deky, bazének s míčky. Se skupinou nespolupracuje, protože pouze leží, akorát při ranních činnostech částečně vnímá, ale umí se pouze představit pomocí gesta. Jinak nezpívá, nedokáže pohybovat rukama a okolí nevnímá. Řídí se pomocí svého komunikačního deníku, ve kterém ukáže na danou činnost, kterou zrovna potřebuje. V sebeobsluze je odkázána na pomoci AP, který ji přebaluje, polohuje, zvedá ji, podává jídlo a pití. Není schopna se najíst, a proto má zavedenou sondu, pomocí ní dostává tekutou stravu. S pitím se musí pomáhat. Je naučená na strukturu dne, která je dána a ví, co v daný moment přichází, dokáže si to spojit s obrázkem. Problém činí v sociálním čtení, kdy si nedokáže spojit dané počasí s obrázkem a nemá pojem o čase ani o dnu. Nezvládá to. Rodiče s ní jezdí na pravidelné návštěvy v lázních a rehabilitačních centrech, kde s ní provádí cviky a metody, které přispívají k uvolnění svalového napětí. Reaguje na známé tváře, jako jsou rodiče, učitelé a vrstevníci, ale pokud do třídy přijde nějaká nová osoba, tak reaguje křikem a neklidem. Často se u ní objevují zácpy, protože nemá žádný pohyb a pouze leží, a poté má obtíže se stolicí, a proto musí brát příslušné medikamenty na uvolnění. Během našeho pozorování jsme zažili, že dívka nebyla již 10 dní na stolici a měla veliké bolesti v dutině břišní a nedokázala se nijak otočit a začala hned brečet. Pomohly jí až třetí medikamenty, které jí lékař předepsal. Chybí u ní logické myšlení, utváření představ, spojení dvou pojmů dohromady, komunikace s ostatními dětmi a navození kontaktu. Dorozumí se pouze pomocí piktogramů a gest. Ze začátku byla snaha o normální krmení, bohužel dívka jídlo vracela zpátky, a proto se lékaři rozhodli pro sondu, která bude vést tekutou stravu do žaludku. U dívky jsou pomalé krůčky v pohybu dvou prstů, ale to je všechno. Nezvládne sama chodit, musejí ji AP a SP přenášet z vozíku na postel nebo do míčového bazénku. Během dopoledních činností je odvážena do snoezelnu, kde je dána na vodní postel a odpočívá, AP ji pustí melodie, rozsvítí světla a vodní lampu a společně odpočívají. Relaxace trvá zhruba 20 až 25 minut. Dívka dochází na rehabilitaci k psychologovi a k psychiatrovi, který jí napíše medikamenty na úzkosti, plačtivost a psychické stavy. Objevují se u ní známky agrese, ve kterých kousá, protože jinak se bránit nemůže a křičí na hlas. Ostatní děti jsou pak znepokojené a snaží se utéct ze třídy pryč.

7.4 Pozorování žáků v ZŠ speciální a jejich výsledky

V rámci pozorování v ZŠ speciální jsme si zvolili počet 10 žáků v každém městě, tedy dohromady 30 žáků. Nejprve jsme navštívili školu v Liberci, poté v Jablonci nad Nisou a na závěr v Turnově.

Liberec

Dívka (8 let)

Dívka má stanovenou diagnózu MR, kterou má středně těžkou. Dále má zrakovou vadu, konkrétněji šilhavost nebo-li strabismus. Při činnosti se musí často kontrolovat, protože nepracuje nebo zadání nerozumí, a proto nepracuje. Proto je důležité, aby u ní byl AP a vysvětlil ji zadání, a co konkrétně má plnit. Při komunikaci využívá gesta, piktogramy a zřídka řeč. Spíše se dorozumívá pomocí obrázků a piktogramů. Často je samostatná a s ostatními si nehraje. Byl jakýsi náznak o chlapce, který má PAS, ale zjistilo se, že šlo o jakousi formu provokace a nesouladu. Zvláštnosti se u ní projevují pomocí kousání a stereotypních projevů, například: přešlapování a pohupování se. Emocionálně je nestabilní, protože je závislá na své matce a těžko bez ní zvládá činnosti. Se sebeobsluhou ji AP pomáhá. Velice ji baví výtvarná činnost, ve které malují na danou tematiku, například: oblíbené zvíře nebo, co viděli v parku nebo v divadle. Využívá se u ní individuální přístup a klade se důraz na režim dne a sociální čtení. Chodí ráda s matkou do sauny.

Chlapec (9 let)

Chlapec má stanovenou STMR s PAS ve věku 9 let. Učí se formou nápodoby. SP ukáže při pracovních činnostech na daný předmět a žák se ho snaží pomocí modelíny vymodelovat, například: čísla, jednotlivá písmena a tvary s dopomocí AP. Rozvíjí si tím hmat a horní končetiny. Představivost má nepřesnou, protože si nedokáže představit daný pojem, který pedagog po něm vyžaduje. Když se při komunikaci využívají znaky, tak se dokáže s pedagogem domluvit a správně odpoví. Při práci odchází od stolu, a proto je důležitý dohled nad ním, protože často bývá po činnosti unavený a chtěl by si jít lehnout na zem na koberec. Dbáme na procesuální schémata, která spočívá v představení daného tématu, například: Vánoce a společně s chlapcem vytváříme věnec, vánoční stromeček z větývek a nebo pečeme společně cukroví. Snažíme se chlapce motivovat. Rád plave.

Chlapec (8 let)

Chlapec, kterému je 8 let má STMR s PAS. Chlapec má problémy vydržet u stolu, a proto se snažíme s ním pracovat 15 minut, a potom si může jít hrát a k dané činnosti se vrátíme po odpočinku. Chlapec má upravené výstupy dle RVP a SP se řídí individualitou jedince. Chlapec nemluví, vyjadřuje se pomocí gest a piktogramů. Často ukazuje obrázek toalety, hraček nebo pocitu radosti. Využívá znakový jazyk, kde si spojí daný znak s pojmem, který po něm SP vyžaduje nebo se vyjadřuje pomocí komunitního proužku, který znázorňuje, co v daný moment potřebuje. Hrají společně se SP skupinové hry, kterým je pexeso, double, člověče nezlob se. Zvláštností je, že chlapec je v určitých činnostech až příliš soutěživý a špatně snáší prohru. Takže mají ve hře člověče nezlob se upravená pravidla, aby se ostatní žáci navzájem neodstraňovali a dohráli hru všichni dokonce, a proto bývají všichni vítězové. Ve volném čase chodí s babičkou na zahradu a sází s ní květiny nebo sklízí jarní a letní úrodu.

Chlapec (10 let)

Chlapec, který má diagnostikovanou kombinovanou vadu. Žák je na invalidním vozíku a stará se o něho AP. Společně modelují zvířata z modelíny, vybarvují pracovní list, ve kterém je nakreslena květina pro maminku a společně zalévají květiny, co mají ve třídě. V rámci procvičování jemné motoriky společně vystřihují tvary a mají za úkol je nalepit na správné místo na obrázku, to chlapec zvládá, akorát s vystřihováním potřebuje pomoc. Řídí se dle určitých pravidel, které jsou pro chlapce důležité. Přes den funguje určitým režimem, který vyjadřuje, co bude v daný den dělat. Struktura dne je u chlapce: ranní pracovní činnost, přivítání, odpočinek, výtvarná činnost, svačina, procházka nebo hřiště u školy, oběd, odpočinek a odchod domů. Pomocí obrázků a fotografií se snaží s ostatními lidmi komunikovat. Různým cvičením procvičujeme jemnou motoriku, mačkání modelíny, polystyrenu a měkkých látek, dělají společně válečky z modelíny, ale přišlo nám, že to za něho dělá AP, než aby to zvládl sám, což by tak nemělo být. Ve volném čase navštěvují rehabilitační centra různě po republice, ale i v cizině, ve kterých se snaží chlapcovi zmírnit jeho postižení. Následnou snahou je zlepšení jeho projevů. Společně s AP zpívají písničku, která nese název Pec nám spadla. Chlapec pouze otevírá pus, ale nezvládá vyslovovat jednotlivá slova. Také je pohybově omezený, a proto nedokáže ukázat na části svého těla.

Chlapec (12 let)

Žák má SMTR s PAS. Učí se podle strukturovaného režimu dne, který stanovuje pravidla a určité normy, co přesně v daný den bude vykonávat. Komunikuje pomocí piktogramů a VOKS. První částí dne je přivítání, kdy chlapec ukáže na sebe a pozdraví, dále na ruce ukáže kolikátý den je v týdnu, ukáže druhý a SP ví, že myslí úterý. Používá částečný znakový jazyk, například: znázorňuje slova: nikdo, všechny, neprší, nejsou a tady. Tělesná výchova je uspořádána ve třídě, ve které tancují na písničku a říkanku, která se jmenuje Hlava, ramena, kolena, palce. Nejprve SP ukáže jednotlivé části těla a chlapec ji napodobuje. Potichu si slova šeptá, ale spíše to jsou jednotlivé hlásky, než-li celá slova. V rámci TV chodí skákat na trampolínu do sportovní haly. Další pohybovou činností je návštěva bazénu, ve kterém se děti zrelaxují a SP s nimi chodí i do sauny, ve které mají být maximálně 15 minut. Zvládá pojmenovat členy své rodiny a zvířata, ale má zcela nevyvinuté logické myšlení. Ve volném čase chodí s tátou na hřiště, protože táta je profesionální sportovec a hraje fotbal. Nechce spolupracovat se skupinou, a proto se mu z většiny času věnují individuálně, kvůli tomu se také více naučí. Musí pobírat medikamenty na zklidnění osobnosti, protože je nevrlý a hyperaktivní. Neustále pobíhá po budově a po silnici, proto je třeba ho držet venku za ruku a nechat ho vyběhat na dětském hřišti, kde víme, že nikam neuteče.

Chlapec (7 let)

Žák, kterému je 7 let má diagnostikovanou hranici LMR a STMR. Slovní zásobu má základní, zvládá pojmenovat: já, ty, holka, kluk, muž, žena, děti, dospělí. Tato činnost spočívá v piktogramech, kde chlapec má za úkol přilepit obrázek na komunikační proužek podle předlohy. Formou napodobování SP ukazuje žákům protiklady, kterými jsou tlustý, hubený, vysoký, malý. Společně si ukazují na rukou a chlapec si to snaží zapamatovat. Druhý den si pamatuje pouze 1 ze 4. Ukazují své části těla (oko, pusa, nos, uši, ruka, noha, koleno) s nápodobou, a poté se pokouší ukázat sám. Problémy má s ušima a koleny. U chlapce se objevují stálé a neměnné pohyby, kterými jsou pohyb ruky a prstů. Chlapcovi byl nedávno diagnostikovaný přidružený autismus, proto má typické autistické znaky. Zvláštností je, že si stoupne ke střešnímu oknu a snaží se lámat a schovávat světlo přes prsty. Rád chodí s matkou do aquaparku a za babičkou, která mu dává sladkosti.

Chlapec (8 let)

Jedinec, kterému je 8 let a má diagnostikovanou těžkou mentální retardaci. Učí se podle prvního dílu. Chlapec je na první pohled příliš hubený, protože nechce skoro vůbec nic jíst. Se skupinou nespolupracuje, ale hraje si s jedinou dívkou, která mu je nejspíše sympatická. Skládají společně puzzle. Další samostatnou činností je modelovací obrázek osoby na kontrastní podložce. Plní příkazy od SP, ale soustředí se na danou činnost velmi krátkou dobu, a poté se začne rozhlížet po třídě a houpat se na židli. Řídí se dle strukturalizace, individualizace a sociálního čtení. Jako všichni děti v této speciální škole se řídí stálým režimem dne, který je vyjadřován piktogramy nebo obrázky. Pod obrázkem je vždy napsaná slovy daná činnost nebo věc. Využívá se ke komunikaci VOKS nebo Makaton. Má naučené 2 jednoduché a krátké věty v obrázcích. Má správný úchop tužky nebo jiných předmětů (míč, tašky, jídla). AP ho doprovází na toaletu, aby si správně umyl ruce. Má rád vanilkovou zmrzlinu, a proto s ním matka pokaždé, když ho vyzvedne chodí do místní cukrárny na zmrzliny. Dále si chodí hrát s matkou na zahradu se psem nebo kočkou.

Chlapec (10 let)

Žák, kterému je 10 let má STMR. Je schopen částečně využívat řeč, ale dorozumívá se pomocí systému AAK, piktogramů a obrázků. Je zde voleno strukturalizované učení, klade se důraz na individuální přístup k jedinci a využívá se sociální čtení. Žák se pohybuje ve třídě pomocí daných pravidel, které jsou ve třídě nastavené. Částečně dokáže logicky uvažovat, zvládá říci, že v místnosti jsou 4 dospělé osoby, ale kolik je hodin už říci nedokáže. Pohybové úkoly zvládá pomocí nápodoby, například: běh kolem obruče, do obruče a skok na jedné noze. Jedná se o chlapce, který mluví, ale dopomáhá si AAK. Při výtvarných činnostech nepřetahuje, obkresluje obrysy, vystřihává sám, i když neuspořádaně a mačká krepový papír a následně ho lepí na papír. Sluch se trénuje pomocí různých zvuků, například: zvířat (ptáčků, krav, ovcí, psa, kočky a kozy) nebo hudebního náčiní (dvířka, tamburína, činely a triangel). Jedná se o prožitkové učení hrou, kdy si chlapec dokáže vybavit pod zvukem daný předmět nebo zvíře. Poprosí, poděkuje a pozdraví slovy, ale při obtížnějších činnostech využívá alternativní formu komunikace. Ruce procvičujeme pravidelně běžnými cviky a pohybem prstů. Projevuje se u něho úzkost a strach.

Chlapec (9 let)

Jedinec s těžkou zrakovou a sluchovou vadou. Chlapec má zbytky zraku a celkem 5 dioptrií. Sluch je kompenzován pomocí naslouchadla. Jedná se o poruchu smyslové koordinace. Je schopen částečně vnímat, protože když ukážeme na předmět, tak jeho oči směřují na danou věc. Při tělesné výchově je schopen s pomocí AP bez brýlí a naslouchadla fungovat. V pracovní činnostech a učení postrádáme kreativitu, protože chlapec nedokáže vymyslet, co by mu ulehčilo práci. Nedokáže se zapojit do společných her, vyhovuje mu, když si může hrát sám v rohu se stavebnicí nebo skládat puzzle. Volíme pro něho takové pracovní prostředky, které budou kontrastní (bílá na černé nebo červená na žluté). Důležitá je při práci podložka, na kterou dáme buď pracovní list nebo modelínu, látku, bavlnu nebo jiné výtvarné potřeby. Jedinec je často unavený, a proto je potřeba volit pracovní úkoly, které nejsou příliš namáhavé na zrak. Například: 15 minut práce, 15 minut odpočinek a takhle neustále. Nebo zvolit nějakou zábavnou hru, u které si zároveň odpočine, tlučení do dřivek v leže, poslouchání melodie a zároveň odpočívání. Jeho koníčkem jsou vlaky a auta, proto se chodí s otcem dívat na vlaky a na most na auta.

Dívka (10 let)

Žákyně, která má danou STMR. Neumí pracovat s chybou a kritikou. Neporozumí kontextu věty. Není socializovaná na ostatní děti, protože nemá žádné sourozence. Je závislá na svoji matce, a proto často pláče a ubližuje sama sobě. V matematice dokáže počítat na ruku do 10, ale neporozumí otázkce, a proto ji to musí vždy někdo předvést. Společně s chlapcem se STMR hrají kostky nebo paci, paci, ale není to pravidlem, pouze někdy. Nezvládne říci dlouhou větu, umí se akorát představit, říct jaké je počasí a den, že je její maminka žena a tatínek muž. Vyskytuje se u ní velice nízká slovní zásoba a dostává malé porozumění a je z toho vytížená. V rámci grafomotoriky nezvládá obloučky, a proto je důležité pravidelné cvičení. Při komunikaci je schopna využít řeč při představení, prosbě o pomoc a poděkovat, ale jinak se pohybuje pomocí AAK. Společně tvoří s učiteli a asistenty pedagoga výtvarná díla, zvířátka z kaštanů a párátek nebo šišek a mechu. Při sebeobsluze se na ní dohlíží, ale spoustu věcí dokáže sama zvládnout, ale jde o to přesvědčení, jestli to plní dobře a správně. Jejím koníčkem je jízda na koni, protože její sousedka má 4 koně a má ráda návštěvu vodního světa.

Jablonec nad Nisou

Dívka (12 let)

Slečna má od lékaře stanovený Turnerův syndrom. Její druh postižení byl zjištěn již od narození. Má také oční vadu, která se nazývá barvoslepost. Objevují se u ní také záněty ucha, především středního. Slečna mluví velice potichu, má zpomalené tempo a neudrží příliš dlouho pozornost. Při učení má slabou krátkodobou paměť, takže se učí písmeno „A“ a slečna za 10 minut neví, co se učili. Komunikuje verbálně, ale není ji příliš slyšet, a proto si dopomáhá gesty. Při hudební výchově si „pobrukuje“, ale nahlas nezpívá. Ke zmírnění zrakové vady využívá brýlové čočky. Žákyně neprojevuje emoce, ale pouze sedí na židli a kouká kolem sebe. Je často unavená, a proto se učí pouze 20 minut a pak odpočívá. Během výuky vytváří z keramické hlíny postavičky nebo kytičky. Tancuje podle interaktivní tabule. Hraje hry „logiko“ a staví kostky. Komunikuje s učitelem pomocí slova, ale když si neví rady, tak pomocí ruky. Umí napočítat do 15 a přečíst jednoduché a krátké věty. Samozřejmě jí jde vše pomaleji, ale SP ji dávají dostatečný prostor pro její rozvoj v oblasti vzdělávání. Ráda chodí s matkou do parku nebo jezdí za tetou na Moravu.

Dívka (13 let)

Žákyně ZŠ speciální má STMR se zrakovým postižením. Diagnóza ji byla zjištěna v 1. roce života. Se skupinou nespolupracuje, takže se učí převážně individuálním způsobem. Je potřeba se slečně věnovat, protože potřebuje jiné podmínky k práci, než děti s PAS. S tím, že má zrakovou vadu v podobě šilhavosti, tak potřebuje barevné předměty a pomůcky ke správné práci. SP dbají na zásady práce s dívkou, aby se cítila, co nejpohodlněji a bezpečně. Zvládá jednoduché věty a dopomáhá si obrázky. Je naučená na schémata, která jí zlepšují utvrzení myšlenek v hlavě, například: „máme doma kočku, která jí granule a spí v pelíšku“, je to zobrazeno obrázky, ale zároveň je to pod nimi popsáno slovy. Slečna si nejprve prohlédne obrázek, poté si přečte se SP větu a nakonec sama. Bude vědět, že je na obrázku kočka, která jí a spí. Ráda poslouchá hudbu, protože její maminka hraje dlouhá léta na klavír. Ruce a prsty procvičujeme cviky nebo pracovními listy, ve kterých se nachází buď geometrické tvary, vlnovky, čáry, obloučky nebo písmena. Dívka začíná mít správné držení psacích předmětů. Při výuce ji pomáhá metoda nápodoby, kdy si nejprve vše zkusí s učitelkou a potom sama. Sebeobsluha je poloviční.

Dívka (11 let)

Slečně je čerstvě 11 let a trpí DMO s HMR. Jedinec má formu hemiparetickou, a proto je na invalidním vozíku. S ostatními žáky nekomunikuje ani je nevnímá kolem sebe. Slečna pouze leží na vysoké posteli se zábranou, aby nespadla, takhle leží v podstatě celý den. Ve výuce nepracuje, dorozumění je minimální. Učitelky už podle vydávaných zvuků ví, co v danou chvíli potřebuje, ale orientaci času a prostoru u ní nenajdeme. Je závislá na pomoci druhé osoby, AP ji přebaluje, myje a krmí. Je krmena tekutou stravou, protože nezvládne pevnou stravu polykat. Obden jezdí ve škole na hodinovou rehabilitaci, kde se sestry snaží protahovat končetiny, ale nejdou do bolesti. U této slečny je těžké říci, co má ráda, protože okolí zcela nevnímá, ale od matky víme, že ráda jezdí autem. Ve škole moc nepracuje, spíše odpočívá a rehabilituje.

Chlapec (7,5 let)

Chlapec má PAS a je mu necelých 8 let. Má svůj svět a nechce do něho nikoho pouštět, pouze osoby, které mu jsou blízké a to je rodina. Se SP komunikuje zřídka, protože nechce příliš spolupracovat, i když ví, že za dobrou práci dostane materiální odměnu. Na toaletu s ním chodí AP, protože si nechce mýt ruce mýdlem. Ráno pracuje v kruhu na komunitní tabuli, potom rezignuje a začne řvát na celou třídu. To pedagogové ví, že potřebuje klid, a proto ho nechají, aby si s něčím hrál. Často si hraje se stavebnicí, kostkami, staví velké puzzle zvířat (protože chodí pořád s obrázkem lva) a s dráhou. Nesnese, když k němu přijde jiný žák a chce mu vzít hračku, to pak jsou 15 minutové křiky na celou místnost. Komunikuje prostřednictvím obrázků a předmětů. Symbol procházky znamená bota. Umí základní pojmy jako poprosit, poděkovat a pozdravit. Snažíme se, aby zapojoval řeč, protože si potichu něco málo šeptne, ale nejsou to slova, spíš pouhé zvuky. V rámci TV chodí do místního bazénu, kde s lektorkou procvičují tělesnou stránku jeho osobnosti a učí se dýchat a relaxovat. Také jsme se pokoušeli ho dát do sauny, protože děti s PAS mají rádi páru, ale chlapec se začal vztekat, tak jsme ho vyndali a začali jsme s ním pracovat jinak. Měl možnost se výtvarně projevit. Společně jsme namalovali obrázek na nástěnku, kterým bylo auto s velkýma kolama. Předkreslili jsme mu obrys auta a on pak temperami vybarvoval, ale museli jsme chlapce kontrolovat, protože byl schopný temperu sníst. To jsou jeho zvláštnosti jíst neobvyklé věci.

Chlapec (9 let)

Chlapec, který má LMR – STMR. Je schopen skupinové práce, ve formě ranního kruhu nebo rozcvičky. Dále s námi hraje člověče nezlob se a paci, paci. Na záchod si dojde sám, ale radši s ním chodíme, protože o tom mlží, a několikrát se stalo, že potřeboval na toaletu během procházky, přitom žáci šli těsně před odchodem ven. Vyjadřuje se částečně gesty, ale i mluvou. Ovládá jednoduché významné věty, které jsou pro nás užitečné, ale i pro něho, že se dokáže částečně domluvit. Ochota pomoci druhým se u něho neobjevuje, protože si to neuvědomuje, co to vlastně je, a proč by to měl dělat. Umí pracovat s dechem, zvládá prudký výdech a nádech. Vítězí ve foukacích hrách především ve hře foukací „lotto“. Během oromotoriky procvičujeme jednotlivá písmena a pamatuje si písmena A, C, D. Dokáže přečíst i krátkou větu, kterou zná a větu, kterou vidí poprvé, tak opakuje po učiteli. Nejlépe se učí, když mu to někdo nejprve přednese a on to zopakuje. Zvládne napočítat do 10 pomocí prstů, psát a nepřetahovat. Nepotřebuje pomoc při jídle a pití. Systém spočívá v tom, že mají svačinu připravenou na talířích s piktogramy a žáci si vezmou kolik sami chtějí. Samozřejmě někdo to přehání, tak mu dáme méně, ale vždy je možnost si přidat. Rád chodí na procházky s tátou a jejich psem, který se jmenuje Jim.

Chlapec (9 let)

Chlapec, kterému byla diagnostikována STMR. Trpí úzkostnými stavy a poruchou emocí. Často pláče a vzteká se, někdy se dokonce klepe. Nezvládá nečekané situace a stresují ho. Proto se snažíme těchto situací vyvarovat. Je závislý na matce, protože žádnou blízkou osobu nemá, protože jeho rodiče měli pouze jedno dítě. Nemá dobrou koordinaci, protože se obvykle dosti zamotává, padá, buší sebou o zem. Nejhorší je to uhození do hlavy o zeď. Komunikuje na bázi systému AAK. Nejbližší mu jsou obrázky, pomocí nichž se částečně orientuje ve třídě a umí si dojít na toaletu. Naopak při stravování ho musíme hlídat, protože často hází jídlo ke kytkám do květináče a nechce jíst. Proto také vypadá vyzáblé. Vyniká v kreslení, přijde nám, že se tím odreaguje a uvolňuje od veškerého tlaku, co v sobě nachází. Naopak má obtíže se čtením, nedokáže přečíst souvisle krátkou větu v obrázcích, protože nechápe souvislost mezi danými slovy. Má naučených pouze 30 slov, což není moc. Například: máma, žena, okurka, auto, kytky, jídlo, knedlík, jahody a jablko. Jeho koníčkem je sedět za mámou na kole a jet do přírody se dívat na zvířata.

Chlapec (10 let)

Chlapec, kterému byla zjištěna TMR a je 10 let starý. Nespolupracuje se skupinou. SP se mu věnují individuálně. Nezvládne si dojít na toaletu, protože si neuvědomuje, kdy potřebuje, a proto je na plenách. S najedením mu pomáháme, protože nesprávně drží lžičku a polévka mu stéká zpátky do talíře. Vztah k vrstevníkům nemá žádný, protože s nimi nechce spolupracovat a ignoruje je, dělá jakoby ve třídě vůbec nebyli. V rámci komunitního kruhu spolupracuje s učitelem, zvládne ukázat na slunce nebo mrak, ale už si neuvědomuje, jaký je dnes den nebo měsíc. Prosí o pomoc ve formě pohlazení pedagoga nebo obrázku. Snaží se foukat do míčku, ale pouze slabě, silně to nezvládá. Nemá rozvinutou řeč, a proto se dorozumívá pomocí systému AAK. Kognici procvičuje seznámením s novými předměty. Má možnost si je osahat a vyzkoušet, například: míč, plastový hrnek, penál nebo krém na ruce (ten má velice rád a chce ho paním učitelkám vždy vzít). Chlapec je často unavený, a proto mu dáváme prostor pro volnou hru. On si buď hraje nebo si lehne na koberec a odpočívá a něco si mluví sám pro sebe. Ve volném čase se věnuje pravidelnému rehabilitačnímu cvičení.

Chlapec (11 let)

Žák, kterému zjistili TMR a výskyt epilepsie. Epilepsie se u něho projevuje během noci, pobírá předepsané medikamenty, ale už mu většina z nich nezabírá a záchvaty jsou velice časté. Chlapec by nejráději pořádně jen spal, protože nechce příliš pracovat z důvodu krátké pozornosti na výuku. Mluví pomocí svého komunikačního deníku a vždy ukáže na daný předmět, který zrovna potřebuje. Často upadá do depresí a úzkosti, a proto ho necháváme, aby si sám hrál a pomocí toho se zklidnil. Dost často útočí na ostatní žáky ve třídě, protože vyžaduje samotu, a nechce, aby ho někdo vyrušoval křikem. Práce s ním je individuální dle jeho potřeb. Snažíme se ho začleňovat do společenských aktivit, ale nejeví o to zájem, a naopak vyrušuje a dělá vše proto, abychom hodinu ukončili a měl zase volno. V rámci procvičení jemné motoriky osahává jednotlivé předměty, například: čtverce, kuličky, dřívka, kostky nebo figurky. Při pohybu je zpomalený a často si sedává na zem, že už nemůže dál jít nebo cvičit. Sluch procvičujeme pomocí HV, kdy žák dostane do ruky hudební nástroj a snaží se s AP tlouct, luskat nebo hrát na triangl. Rád chodí do obchodu se zvířaty a v létě s rodiči do Zoo.

Chlapec (11 let)

Chlapec, který má TMR s autismem. Splňuje základní tři znaky. Nekomunikuje se svými spolužáky, ani moc s učiteli, pouze se členy své domácnosti. V sebeobsluze je potřeba mu pomoci, protože nechce jíst. Jeho zvláštnostmi je skákání do výšky, přešlapování z místa na místo a běh z jedné strany na druhou. Takže se u něho objevují stereotypní pohyby, které jsou každý den stejné. U toho si vždy pro sebe něco mluví. Snaží se trochu spolupracovat, protože ví, že dostane odměnu ve formě sladkosti. Dokáže vytvořit v rámci výtvarné výchovy vložku z mačkaného papíru nebo vybarvit velikonoční vejce. Hmat procvičujeme pomocí osahávání a seznámení nových předmětů, takže zároveň procvičujeme i kognitivní stránku jedince. Motoriku nacvičujeme tak, že si sám nabere polévku naběračkou a nalije si čaj z konvice pod kontrolou. Pracuje pomocí globálního čtení, které znázorňuje, co daný člověk momentálně dělá, například: babička sedí. Rád chodí s matkou do přírody krmít kachny k přehradě.

Chlapec (12 let)

Žák, kterému byla zjištěna TMR s PAS. Nespolupracuje se svými vrstevníky. Sebeobsluha: dojde si na záchod sám, nají se částečně a napije se, ale při čištění zubů mu pomáháme. Je potřeba mu držet lžici, protože neovládá dobře její úchop. Nemluví, tedy k vyjádření využívá gesta, pohlazení pedagoga, kývnutí takže mimiku a proxemiku. Pomocí komunikační tabule a deníku se učí. Dokáže ukázat na prstech jedné ruky 3. Nevydává žádné zvuky, je potichu a rád o samotě. Obvykle utíká od stolu a nečeká na své vrstevníky, chce se jít umýt a začít si hrát. Je hodný a klidný, ale po chvíli začne tahat za vlasy, protože se mu líbí. Učí se pomocí nápodoby. Dokáže po SP zopakovat spoustu činností, ale po krátké chvíli, když to má zopakovat, tak si neví rady. V rámci procvičení kognitivních stránek se seznamujeme s předměty, se kterými budeme pracovat. Ve výtvarné výchově se jedná o předměty, například: štětec, barva, kelímek, papír, nůžky. Hmat si rozvíjí pomocí ohmatání kolíčku, nůžek, kuliček, koberce. V rámci rehabilitačního cvičení se u chlapce využívá Vojtova metoda, která vyhledává na těle určité body a snaží se žáka rozpohybovat. Dále žák chodí po rehabilitačních povrchových míčcích, každý z nich má jiný povrch a nejlepší je, když žák chodí na boso. Jeho zvláštností je, jakmile vidí u někoho strup, tak má tendenci ho hned ztrhnout, proto mu musíme vždy strupy zalepit a ostatním taky.

Turnov

Chlapec (9 let)

Chlapec má TMR s autismem a je mu 9 let. Se skupinou nevychází, sebeobsluha je částečně zvládnutelná, akorát potřebuje pomoc s čištěním zubů a nabíráním jídla při obědu nebo svačině. Verbální komunikace není příliš rozvinutá, protože si mluví jen pro sebe. Jsou mu rozumět pouze dvě slova (hotovo, ještě). Ve třídě se pohybuje pomocí naučených fotografií a předmětů. Poprosí učitele sáhnutím na jeho ruku. Je schopen sfouknout šest kuželek z osmi. Funguje pomocí nápodoby jako všechny děti při ranních aktivitách. Snaží se přečíst jednotlivá jména pedagogů, ale šepotem. Myšlení a vnímání procvičujeme v rámci poznávání nových předmětů, například: brusle, kniha, kytara, flétna a láhev. Napočítá do pěti pomocí teček, které má vypsány na papíře. Hraje hru hmatové poznávání věcí, ve které se často nacházejí předměty typu kolíček, kostka, nůžky, propiska a klíč. Ve škole dochází na rehabilitace, kde s ním cvičí V. metodu a šlape po míčkách různého tvaru. Zrak rozvíjí pomocí čtení obrázků, kde je zvýrazněné jedno hlavní písmeno a podle toho dokáže spojit název s obrázkem. Chodí odpočívat do příjemné, tmavé a barevné místnosti. Nevládá sám stříhat a neudrží linii. Projevuje se neklidně, často sebou mlátí. Vyhledává u lidí záděry a pak jim je trhá. Zvládne se sám najíst, ale nevydrží dlouho sedět na židli, a proto má tendenci odbíhat od svého stolku. Je přítulný, ale po chvíli nás začne tahat za vlasy nebo oblečení. Rád ničí papíry a hračky.

Chlapec (15 let)

Jedinec, který má STMR a PAS, je mu 15 let. Nezačleňuje se mezi své spolužáky a chce být osamotě. Sebeobsluhu zvládá sám. Pracuje se s ním individuálně vzhledem k jeho diagnóze. „Pobrukuje“ si, ale není mu příliš rozumět. Formy komunikace dle AAK. Komunikuje s pedagogem pomocí základních slov (ahoj, prosím, ještě, hotovo, záchod). Umí si říci o pomoc verbálním způsobem. Sfoukne 4 svíčky najednou z šesti. Zvládl sám navázat provázek na tvrdé podložce a následně z toho vznikla zimní bambule. V rámci ranních aktivit spolupracuje a v podstatě v nich vyniká. Spolupracuje s učitelem a je šikovný. Přečte si obrázky, které zná a uvědomuje si, co znamenají. Vidí na obrázku auto a řekne jeho název. Využívá se u něho globální čtení a metoda slovního popisu, kde učitel mu danou věc popíše a chlapec si ji do druhého dne zapamatuje. Má naučených přibližně 50 slov, ale více se naučit nemůže, protože to nezvládá. Rád skáče na trampolíně.

Chlapec (15 let)

Žák, kterému je 15 let a má TMR a PAS. Pracuje se s ním individuálním způsobem. Dokáže si sám dojit na WC a stravovat se. Nemá žádnou interakci se svými spolužáky. Verbálně nemluví, ale vyjadřuje se pomocí gest, mimiky a zvuků. S učitelem komunikuje pomocí mimiky a kývnutím hlavou. S ostatními žáky komunikuje pouze na vyzvání pedagoga, aby je pozdravil. Jeho vyjádření souhlasu se projevuje kývnutím hlavou, a když někoho prosí, tak dá ruce k sobě. Pravidelně dýchá, ale nemluví. Artikulace je zcela nerozvinuta. Podle pokynu je schopný ukázat na daný obrázek, který je mu povědomý. Umí napočítat do pěti podle kuliček na počítadle. Ohmatává si tvar kuliček, které třídí dle barev do krabic. V rámci rehabilitačního cvičení nechce spolupracovat vzhledem k jeho věku. Využito GČ, podle obrázku dokáže přiřadit, co k čemu patří. Zvládne seřadit fotografie od nejmenší po největší. Při HV tleská a tluče s dřívky. Orientuje se v prostoru pomocí piktoqramů. Emoce se u něho jeví jako rozporuplné, protože bývá klidný, ale během chvíle je výbušný, křičí, mlátí sebou ze strany na stranu. Skáče do výšky a ubližuje si, chodí po třídě a bije se do hlavy provazem nebo sítkou, a poté mívá červené rány. U těchto jedinců nedochází k interakci, a pokud ano, tak už se děje opravdu něco nedobrého. Rád jezdí v zimě s tátou na sáně a koulovat se.

Chlapec (8 let)

Žák, kterému je 8 let a byla mu diagnostikována těžká MR. Jako všechny ostatní děti není schopen interakce s ostatními vrstevníky. Sebeobsluha: toaletu zvládá, potřebný dohled nad umytím rukou a při nabírání jídla. AP mu pomáhá při stravování polévky, protože je nechce jíst. Dorozumívání pomocí AAK. Zvládne napočítat na prstech jedné ruky do čtyř. V rámci učení zvládá: řazení podle písmen, řazení slov k určitému písmenu. Srovnává předměty od nejmenšího po největší. Je samostatný, nemluví, nevydává žádné zvuky a je zcela klidná osobnost. Vyniká ve vizualizaci, například: pedagog mu předvede činnost a on vezme daný obrázek a ukáže na něho ve svém komunikačním deníku. Ve svém volném čase se věnuje prohlížení časopisů, kde se nacházejí krokodýli nebo nebo dinosauři. Dále rád jezdí vlakem na výlety, protože se mu vlaky líbí. Čte pomocí své knihy krátké příběhy a šeptá je. Je schopen komunikovat podle globálního čtení, například: Máma nese noviny, Táta leží na koberci, Děda sedí a kouká na televizi a Kočka spí.

Chlapec (12 let)

Chlapečkovi je 12 let a má TMR. Sebeobsahu zvládne z poloviny, protože mu činí obtíže při stravě. Na záchod ho SP již naučili, aby chodil sám. Verbálně se neprojevuje vůbec. Práce s učitelem je nízká, ale přeci jenom, tam nějaká je, protože je naučený, že za každý splněný úkol dostane odměnu. V rámci nácviku již umí: nabrat si sám jídlo naběračkou, nalít si čaj z konvice. Funguje na principu globálního čtení. Řídí se dle systému AAK. Je uzavřený sám do sebe, hlučný, každou chvíli se mračí na ostatní a utíká z místnosti pryč. Zvládne spojit obrázky do jedné věty a přiřadí k sobě podstatná a přídavná jména, například: (máma je malá, táta je vysoký). Rád chodí na louku pozorovat motýly.

Chlapec (11 let)

Jedinec, který má Downův syndrom a STMR. Žák by byl schopen s ostatními spolupracovat a hrát si, ale většina dětí nejsou schopni interakce. AP ho přebaluje, krmí ho, protože se mu strava vrací zpátky. Komunikuje slovně, ale také mimikou. Hraje si často s námi, protože nechce být sám. Je závislý na druhé osobě. Zvládne vybarvit kresbu bez toho, aniž by pokreslil celý papír. Zrak má v pořádku a sluch také. Reaguje na barevné podněty a je schopen si je zapamatovat. Je otevřený k lidem, předvádí se, když přijde někdo nový a usmívá se.

Chlapec (10 let)

Žákovi je 10 let a má těžkou MR, hypotonický syndrom, epilepsii a DMO. Není schopen zapojit se do skupiny. Neumí si dojit na toaletu, obléct se a stravovat se. Nekomunikuje, nehraje si s žáky. Orientuje se pomocí obrázkové tabule a piktogramů. Zná předměty jako je míček, lžíce, kytara. Tělesná stránka je nerozvinuta, protože se jedná o žaka, který pouze sedí. Bývá rychle unavený a má krátkou pozornost. Sluch má v pořádku, protože rozumí pokynům. Maluje s barvami pomocí AP. Žák hodně spí a objevují se u něho časté epileptické záchvaty, které se stále více zhoršují. Při krmení mu tečou sliny, a proto je podstatné, aby měl bryndák. Podle neurologa se epilepsie zhoršuje a léky již nejsou příliš účinné. Na nové osoby reaguje kývnutím hlavy, ale je na něm vidět, že je neklidný. Rodiče říkají, že polovinu dne prospí a večer je budí záchvaty. Rád jezdí s rodinou na výlety, kde se nacházejí zvířata, buď do Zoo nebo chovatelských stanic.

Dívka (10 let)

Slečně je 10 let a objevila se u ní TMR, atypický autismus a hypotonický syndrom. Intelektuálně vypadá na 2 roky života. Nejeví zájem o ostatní děti, naopak v jejich blízkosti se projevuje agresivně. Komunikuje pomocí obrázkových schémat a mimiky. Zvládá ranní činnosti, ale má zpomalené tempo, a proto jí to déle trvá. Komunikuje prostřednictvím dotyků s rodiči nebo pedagogy. Pomocí dechu znázorňuje vítr. Snaží se opakovat básničku po SP, ale spíše si šeptá. Seznamuje se s materiály, se kterými vytváří buď výtvarná nebo pracovní díla. Umí pracovat s obrázkovým příběhem. Napočítá do 4 pomocí znázorňujících fotografií. Ohmatává předměty dle tvaru, například: koule, čtverec, obdélník, kuličky, které dává do řady. Objevuje se u ní pomalost, strnulost a dlouhé čekání na odpověď. Špatně drží tužku, nezvládá poskládat správně skládačku zvířat. Pracovní list nezvládá, například: mrak s vločkami, které padají na zem a má za úkol znázornit rovné čáry. Zvládne přiřadit jednotlivé obrázky k tématu: mrak, sněhulák, slunce, květina. Ráda chodí do divadla.

Dívka (15 let)

Žákyně je ležící a byla jí zjištěna již v dětství DMO. Vyjadřuje se pomocí piktogramů a znaků. Nespolupracuje s učitelem a skupinou. Je často unavená a ve škole nevyniká. Je krmena prostřednictvím sondy, která je zavedena do břišní dutiny. Věnuje krátkou pozornost činnosti, a poté začíná zavírat oči, že chce spát. Zvládne přečíst pár slov pomocí obrázkové knihy, ale její celková slovní zásoba je 20 slov. Má ráda papoušky.

Dívka (14 let)

Slečna je 14 roků stará a má diagnostikované kombinované postižení. Hybnost horních končetin je mírná. Sedí na invalidním vozíku. Chce být v práci samostatná, ale potřebuje pomoc. Komunikuje pomocí systému AAK. Sfoukne míček na zem v rámci ranních aktivit. Vyniká v počítání a přiřazování obrázků k sobě. Napíše s dopomocí AP svislou čáru od shora směrem dolů. Když ji SP položí na zem tak se „šoupe“ zadní částí těla po zemi, a proto má vytrhaných spoustu vlasů. S ústy má veliký problém, protože od dětství byla krmena sondou. Během herních aktivit si mluví sama pro sebe. Rozumí příkazům: popros, sedni si, pozdrav a vyplaz jazyk. Se svými emocemi bojuje, je tvrdohlavá, agresivní a vzteklá. Agrese se u ní projevuje silným stiskem nebo zataháním za vlasy.

7.5 Výsledky výzkumu z pozorování

Jak zde můžeme vidět každý jedinec je individuální, a proto je potřeba s ním tak nakládat a jednat. Nejvíce můžeme vidět jedince s PAS, ale také TMR nebo STMR. Během našeho výzkumu byl výskyt těchto postižení nejčastější. Zvláštnostmi žáků jsou následující: hluk, křik přes celou místnost, stereotypní pohyby ze strany na druhou, kývání, uhození se do hlavy, pozorování slunce nebo deště. U jedinců se STMR jsme zjistili, že zvládají částečně sebeobsluhu, když to u žáků s TMR je to zcela obtížné. Spoustu dětí ukáže pomocí piktogramu, že potřebují na záchod, ale ve skutečnosti hledají pouze záminku, jak utéci z místnosti, ve které probíhá vyučování. Na toaletu třeba dojdou, ale už po sobě nespláchnou nebo si neumyjí ruce. A proto se snažíme děti vést k tomu, aby zvládaly základní činnosti, co nejvíce bez pomoci, protože je potřeba, aby se dál rozvíjely a učily se novým věcem a zvyklostem.

Veškeré děti komunikují na bázi systému AAK. Nejvíce SP využívají k práci s žáky obrázkové čtení, komunikační tabuli, komunikační deník, obrázkové schémata a u nižších druhů postižení globální čtení. Děti se STMR jsou schopny ukázat na prstech do 4, pozdravit, poprosit, rozeznat jednotlivé tvary od sebe (čtverec a obdélník), seřadit předměty od nejmenší po největší. Cílem u dětí se STMR je, aby se zlepšovaly v činnostech, ale aby rozvíjely svou verbální stránku, protože víme, že jsou schopny určitá slova pošeptat. Dalším cílem, je aby se zapojovaly do skupinových her a společenských aktivit. U jedinců s TMR je práce složitější, protože mají velice nízkou slovní zásobu a obvykle bývají vyčerpaní při denních aktivitách, většina z nich nemluví, ale pouze vydává zvuky nebo si sami pro sebe mluví.

Dalším zajímavým výsledkem je, že děti chodí rádi do bazénu, divadla a na zmrzlinu. Je to pro ně forma určité relaxace, kde si odpočinou a zároveň zapojí tělesnou stránku své osobnosti. Lektorka s nimi provádí zdravotní cviky ve vodě pomocí kompenzačních pomůcek. Dalším koníčkem dětí je divadlo nebo jiná kulturní složka, která znamená pro děti obohacující zážitek a může napomoc rozvíjet jejich kreativitu. U dětí s PAS jsou obtíže ve fantazii, protože si nedokáží spojit představu s daným člověkem.

8 Shrnutí výsledků a navrhovaná opatření

Z našich výsledků, které jsme zjistili v rámci pozorování dětí, žáků z MŠ a ZŠ speciální jsme se dozvěděli mnoho důležitých informací. Víme, že se speciální pedagogové snaží věnovat dětem, co nejvíce individuálně, ale v některých případech to často nejde, protože je ve třídě nadstandardní počet žáků a práce je komplikovanější. Můžeme říci, že se v MŠ speciální nejčastěji využívají metody nápodoby, režimu dne a obrázkového čtení. Pedagogové se snaží využít potenciál dítěte v jeho prospěch a jejich snahou je, aby se v činnostech zlepšovaly, i když po malých krocích.

Pomocí dotazníkového šetření jsme zjistili, že se v zařízeních, které jsme si vybrali, využívá vizualizace, strukturalizace a globální čtení. Do vizualizace zařadíme obrázky, předměty a fotografie, pomocí nichž si dítě zapamatuje daný obraz s předmětem a plně ho využívá ve svém životě. To zvládají skoro všichni a pracují dle toho. Strukturalizace spočívá v tom, že se SP snaží naučit děti/žáky určitá pravidla, normy, dle kterých je potřeba se řídit. Myslíme tím režim dne, který má za cíl naučit děti fungovat podle stanoveného komunikačního pruhu, ve kterém se objevují činnosti, které mají daný den plnit. Děti jsou na to již dlouhou dobu naučeny, ale záleží na druhu postižení, protože jedinec s PAS si neuvědomuje v danou chvíli, jaké je počasí nebo měsíc v kalendáři. Globální čtení funguje na principu, že se jedinec učí spojit obrázek s činností, například: „Táta jí jablko“ nebo „Děda nese talíř“. Tato metoda činí dětem obtíž, protože řada z nich si neumí spojit dva pojmy v jeden, neznají souvislosti mezi sebou.

Co z toho všeho vyplývá? Je třeba, aby děti měly nastavený pravidelný režim, kterého se budou držet, a pokud možno se ho snažit neměnit. Dále je potřeba navýšit počet asistentů pedagoga, protože jsme viděli třídu, ve které bylo 7 dětí s TMR a pouze jeden SP a AP. Tím vznikají neshody, protože pedagog by se potřeboval věnovat individuálně každému jedinci, ale nemá na to dostatek prostoru, a proto se s nimi učí pouze 15 minut, což je málo a děti mají minimální pokroky. To je jedním z hlavních problémů ZŠ speciální. Je dobré znát diagnózu každého dítěte a pracovat s ním, tak, aby mu to bylo, co nejvíce příjemné. Určitě je dobré se věnovat přípravě na výuku a neustále vymýšlet nové věci, které by mohly být pro jedince s MR obohacující a záživné. Jednou z důležitých metod, na kterou by se nemělo zapomínat je sociální čtení.

ZÁVĚR

V bakalářské práci přibližujeme nejprve teoretické poznatky, kterým se věnujeme na základě prostudované odborné literatury. Nejprve uvádíme sociální dovednosti, ve kterých popisujeme socializaci, komunikaci. Dále se věnujeme mentální retardaci a její klasifikaci a stupňům. V předposlední části naší teoretické části se věnujeme metodám a formám práce, které se využívají v MŠ speciální a ZŠ speciální. A v poslední části se zabýváme poruchou autistického spektra, kde uvádíme přidružené vývojové poruchy.

V praktické části se zabýváme dotazníkovým šetřením, kde jsme zjistili nejčastější metody a formy práce speciálních pedagogů. Mohli bychom jich vyjmenovat spousty, ale nejrozšířenější je nácvik sociálního čtení, vizualizace, strukturalizace a globální čtení, které je pro děti obtížné. Ke komunikaci se využívají piktogramy, komunitní pruh, deník, tabule a VOKS. V další části naší práce se věnujeme pozorování dětí a žáků v MŠ speciální a ZŠ speciální, zde jsme zjistili, že spousta dětí má PAS s MR. Dále nám z výsledků vyplynulo, že dětem činí problémy v sebeobsluze v rámci toalety nebo stravování, nechtějí spolupracovat s ostatními dětmi, jsou emotivní, převážně komunikují neverbálně pomocí systému AAK, gest, pohybů těla nebo mimiky. Děti se STMR jsou schopny říci jednoduchá slova, kterými jsou prosím, hotovo, ještě. Žákům, které mají DMO, tak jim je do břišní dutiny zavedena sonda a pomocí ní se stravují.

Poslední výzkumnou otázkou bylo: Jak tráví volný čas děti s MR? Odpověď je dosti jednoznačná. Spousta dětí vzhledem ke své diagnóze dochází do bazénu, na rehabilitační cvičení, do parku se dívat na zvířata, jezdí na ozdravné pobyty nebo navštěvují divadla. Děti mají rády činnosti, u kterých mohou odpočívat, ale zároveň pozorovat, co se kolem nich děje. Užitečná pro děti je místnost, která nese název snoezeln.

Závěrem chceme sdělit, že je velice důležité se dětem věnovat již od raného věku, protože čím je dítě starší, tím je práce složitější. Během našeho výzkumu jsme měli možnost vidět práci s 15letým chlapcem, který nechce spolupracovat, mlátí sebou při výuce a začne z ničeho nic skákat do výšky a je obtížné ho usměrnit. Chceme tím naznačit, že je potřebné začít včas a spousta věcí se může zlepšit. Nemyslíme tím děti, které mají DMO s hlubokou mentální retardací tam jsou pokroky opravdu minimální, ale jsou.

Seznam použitých zdrojů

- BARTOŇOVÁ, M., a kol., 2007. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-144-7.
- BARTONÍČKOVÁ, K., 2009. *Občanský a společenskovední základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-2631-8.
- BENDO VÁ, P., a ZIKL, P., 2011. *Dítě s mentálním postižením ve škole*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3854-3.
- BĚLOHLÁVKOVÁ, L., 2013. *Rozvoj sociálních dovedností: metodika práce u lidí s Aspergerovým syndromem*. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem - APLA Praha. ISBN 978-80-87690-05-5.
- ČADILOVÁ, V., a ŽAMPACHOVÁ, Z., 2017. *Rozvoj sociálních dovedností u dětí s autismem: (pro děti předškolního věku a pro děti se sníženými rozumovými schopnostmi)*. Praha: Pasparta. ISBN 978-80-88163-49-7.
- FISCHER, S., a ŠKODA J., 2007. *Základy speciální pedagogiky*. V ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 978-80-7044-855-7.
- MATĚJČEK, Z., 2001. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3., přeprac. vyd. Jinočany: H & H. ISBN 80-86022-92-7.
- Metodický portál RVP. CZ: Specifika předškolního vzdělávání, metody a formy práce* [online]. [cit. 2021-06-14]. Dostupné z: <https://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=12128>.
- MICHALÍK, J., 2011. *Zdravotní postižení a pomáhající profese*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-859-3.
- PIPEKOVÁ, J., 2010. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 3., přeprac. a rozš. vyd. Brno: Paido. ISBN 978-7315-198-0.
- SLOWÍK, J., 2016. *Speciální pedagogika*. 2., aktual. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-271-0095-8.
- THOROVÁ, K., 2006. *Poruchy autistického spektra: dětský autismus, atypický autismus, Aspergerův syndrom, dezintegrační porucha*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-091-7.
- VALENTA, M., a kol., 2015. *Katalog podpůrných opatření pro žáky s potřebou podpory ve vzdělávání z důvodů mentálního postižení nebo oslabení kognitivního výkonu: dílčí část*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4614-1.
- VALENTA, M., 2009. *Psychopedie: [teoretické základy a metodika]*. 4., aktual. a rozš. Vyd. Praha: Parta. ISBN 978-80-7320-137-1.

Seznam příloh

Příloha 1: Dotazník.....	80
Příloha 2: Návěk sociálních dovedností v MŠ a ZŠ speciální.....	82

Příloha č. 1: Dotazník

Vážené paní učitelky, Vážení páni učitelé

jmenuji se Veronika Brožová a jsem studentkou posledního ročníku bakalářského studia Technické univerzity v Liberci. Téma mé bakalářské práce je „Sociální dovednosti žáků s mentálním postižením“.

Chtěla bych Vás poprosit o vyplnění mého dotazníku, který mi bude sloužit k vyhodnocení výzkumu v mé praktické části bakalářské práce.

Dotazník je zcela anonymní a má 15 otázek, které Vám zaberou 10 minut.

Předem Vám moc děkuji za vyplnění.

Veronika Brožová

Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Speciální pedagogika pro vychovatele

Pohlaví:

Město:

Zařízení:

Druh mentálního postižení:

1) Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky augmentativní a alternativní metodu?

- a) Ano
- b) Ne

2) Pokud ano, jaké druhy komunikace s dětmi/žáky v této metodě využíváte?

3) Jaký typ her využíváte při práci s dětmi/žáky?

- a) Individuální
- b) Skupinové
- c) Párové
- d) Individuální, skupinové
- e) Individuální, skupinové, párové
- f) Nevyužívám

4) Využíváte k učení dětí/žáků prožitkové a kooperativní učení hrou?

- a) Ano
- b) Ne

5) Pokud ano, uveďte příklady.

6) Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky metodu založenou na fantazii?

- a) Ano
- b) Ne

7) Využíváte metodu práce s dětmi/žáky založenou na tvoření?

- a) Ano
- b) Ne

8) Pokud ano, napište co společně s dětmi/žáky tvoříte.

9) Využíváte metodu založenou na pohybu k učení dětí/žáků?

- a) Ano
- b) Ne

10) Pokud ano, jaké činnosti využíváte k pohybu dětí/žáků?

11) Využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky nějaké speciální pomůcky?

- a) Ano
- b) Ne

12) Pokud využíváte ke komunikaci s dětmi/žáky speciální pomůcky, napište o jaké pomůcky se jedná.

13) Využíváte k naučení dětí/žáků metodu nápodobou?

- a) Ano
- b) Ne

14) Pokud ano, jaké činnosti jsou děti/žáci schopni se naučit pomocí nápodoby?

15) Vypište 3 formy a metody práce s dětmi/žáky, jaké nejčastěji používáte?

Příloha č. 2: Nácvik sociálních dovedností v MŠ a ZŠ speciální

Spolupráce se skupinou:

Vztah k vrstevníkům:

Verbální/neverbální komunikace:

Komunikace s učitelem:

Prosba o pomoc:

Pracovní činnosti (dechové, oromotorika, artikulace, matematika):

Motorika:

Zrakové a sluchové vnímání:

Hudební činnosti:

Výtvarné činnosti:

Emoce: